

Militaire Spectator

FOTO AVDKL

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Ruim tien jaar geleden vertrok het eerste Nederlandse VN-detachement naar Libanon. Aanleiding voor een terugblik. Op blz. 407 het eerste van een serie artikelen over Unifil en het Nederlandse contingent daarin

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

v. Alkemadelaan 51, 2597 AB Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

J. C. A. C. de Vogel
brigade-generaal der infanterie

p/a HKS, Frederikkazerne
v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag
Telefoon (070) 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

B. A. C. Droste
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. F. W. van Angeren
luitenant-kolonel Kon. luchtmacht

J. M. J. Bosch
luitenant-kolonel der cavalerie

ir. G. M. van der Laan
brigade-generaal van de technische staf

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel verbindingdienst

drs. Ch. F. Turpijn
kolonel van de militair psychologische
en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Spui 47, 2511 BL Den Haag
Telefoon (070) 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 86 66
i.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADruk VERBODEN

Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht
en de Koninklijke luchtmacht **390**

Editoriaal:
Libanon **391**

B. A. C. Droste:
**De defensie-inspanning onder invloed van
Gorbatsjov** **393**

drs. R. G. Kat:
**De Baltische republieken. Illusie van onafhan-
kelijkheid** **399**

M. G. Woerlee:
**Het nederlandse VN-contingent in Libanon
1979-1985** **407**

drs. A. F. van Ommen:
Naar een nieuwe consensus over defensie **415**

ir. P. J. Bons en drs. R. Poelstra:
**Integrale goederenstroombeheersing in de KL-
onderhoudsomgeving?** **421**

Meningen van anderen:
Logistieke lessen geleerd? **428**

Antwoord op meningen van anderen:
Logistieke lessen geleerd? **428**

Boeken **430**

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 77010 (23.1/80). Adviescommissie III bij de Koninklijke landmacht (herdruk, juni 1988).

LaO 77009 (23.1/79). Adviescommissie-II bij de Koninklijke landmacht (2e herdruk, juni 1988).

LuO 79505 (23.3/9). Overzicht vredesorganisatie van de Koninklijke luchtmacht (herdruk, juli 1988).

LaO 88008 (55.17/98). Regeling internationale verhuizingen van/naar Nederland naar/van de Verenigde Staten van Amerika of Canada en verhuizingen binnen de Verenigde Staten van Amerika.

LaO 71525 (81/33) / LuO 71031 (81/37).

Regeling militaire rijbewijzen (herdruk, december 1988).

LaO 62035 (55.17/52) / LuO 62540 (55.17/50). Plaatsingskostenbesluit 1962 (herdruk, januari 1989).

LaO 73005 (55.17/84) / LuO 73504 (55.17/81). Regeling dagelijks reizen tussen de woning en de plaats van tewerkstelling militairen land- en luchtmacht 1972 (herdruk, januari 1989).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, Index van voor de KL van kracht zijnde boekwerken.

LF 3923, 8e dr. Registratie.

LF 3930, 5e dr. Opschrijver.

LF 3941, 2e dr. Batterij/pelotons/vuurmondprogramma.

LF 3942, 3e dr. Stellingsgegevens (VS 6-40/2, VS 6-140).

VR 6-253, Bediening MLRS.

VR 6-60, De batterij MLRS.

VS 6-140, 1e ovw. De batterij veldartillerie.

VS 6-252, 2e ovw. Bediening enkel stuk 203 mm hw mech.

VS 2-1355, 4e dr. Handleiding technisch specialisten.

VS 2-1592, 8e dr. Exerციტიereglement.

COKLP-LO/S-002. De systematiek van de LO in de KL.

COKLP-LO/S-003b. Formulieren LO/S-organisatie.

LF 17004. Instructieaanwijzing lichamelijke oefening.

LF 17005. Aanbeveling voor de onderwijsleersituatie.

LF 17006. Leergang werkstaat.

VS 5-72, 4e dr. Duikreglement.

VS 5-77/1, 4e dr. Springtabellen . . .

LF 15898, 3e dr. Tanksectie, groeps- en pelotonsresultaten.

LF 15900, 3e dr. Bemanningsresultatenlijst.

VS 17-130. Leidraad traditie cavalerie.

VS 17-431. Schiettabel kanon 105 Leopard-1-V.

VS 17-432, 3e dr. Schiettabel kanon 120 mm Leopard-2.

VS 17-433, 3e dr. Schiettabel mitrailleur Mag 7.62 mm NATO, coaxiaal gemonteerd.

LF 15694, 3e dr. Gegevens justering boordwapen 25 mm.

LF 15695, 2e dr. Resultatenlijst justering boordwapen 25 mm.

VS 2-717/5. Handboek het stuk pantser-rups antitank.

VS 7-514, 2e ovw. Pistoolmitrailleur 9 mm Uzi, M61.

VS 44-32. Pantserluchtdoelartillerie.

VS 44-33. Bediening van het kanon, luchtdoel, zelfvoortbewegend.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGS WETENSCHAP

Op maandag 25 september a.s. te 19.30 uur houdt de vereniging voor leden en introducé(e)s een bijeenkomst in de Grebbebergzaal van het Opleidingscentrum Infanterie te Harderwijk, waar General-Leutnant a.D. F. Uhle-Wettler een voordracht zal houden onder de titel

Gedanken über die Zukunft der Panzerkräfte

Na de voordracht wordt, als gebruikelijk, gelegenheid tot discussie geboden.

Introductie d.t.v. de secretaris, drs. F. J. J. Princen, Frederikkazerne, geb. 32, postbus 90701, 2509 LS Den Haag. Telefonische aanmelding wordt op prijs gesteld; tel. tijdens diensturen: (070) 16 56 41.

Libanon

De oprichting van de Verenigde Naties op 26 juni 1945 kwam niet zo maar uit de lucht vallen. Met het fiasco van de Volkenbond (waarvan de VS overigens geen lid waren) nog duidelijk voor ogen was reeds gedurende de Tweede Wereldoorlog bij de geallieerden — met één de VS als de grote gangmaker — de behoefte ontstaan aan een doeltreffende internationale organisatie ter handhaving van vrede en veiligheid. Dat diende te worden bereikt door vreedzame bijlegging van geschillen en door gemeenschappelijke maatregelen tegen bedreigingen van en inbreuken op de vrede.

Het handvest van de Verenigde Naties bepaalt dan ook dat als eerste stap in dit gezamenlijke veiligheidsproces de Veiligheidsraad een potentiële bedreiging van de vrede, inbreuk op de vrede of aanvalsdaad moet vaststellen. Vervolgens moet de Raad maatregelen aanbevelen of uitvaardigen om vrede en veiligheid te handhaven of te herstellen. Daarbij moet overigens niet alleen maar worden gedacht aan een gewapend optreden; ook diplomatieke en economische maatregelen kunnen tot het gewenste resultaat leiden.

Vanaf de oprichting van de VN blijkt echter een verschil in opvatting tussen met name de Sovjet-

Unie en de overige permanente leden van de Veiligheidsraad over de feitelijke invulling van het begrip „gewapenderhand”. De VN hebben dan ook nooit kunnen besluiten tot een „echte” militaire actie, met uitzondering van die in Korea, omdat toen bij de stemming in de Veiligheidsraad de Sovjet-Unie — om overigens geheel andere redenen — niet aanwezig was. Langzamerhand groeide dan ook binnen de VN een realistischer opvatting over collectieve veiligheid en het handhaven ervan. In een toespraak op 13 juni 1963 stelde secretaris-generaal Oe Thant dan ook vast dat een accentverschuiving had plaatsgevonden van het „gewapend ingrijpen tegen agressie” naar „vredesoperaties”. Hij zei daarbij onder meer

... dat het zeer wenselijk zou zijn indien landen in hun nationale militaire planning voorzieningen zouden treffen voor passende eenheden, die op korte termijn ter beschikking zouden kunnen worden gesteld voor VN-vredestaken.

Al op 24 september 1963 deelde de toenmalige minister van buitenlandse zaken, mr. Luns, mee dat de Nederlandse regering had besloten troepeneenheden ter beschikking van de VN te houden. Dit aanbod omvatte een bijdrage van alle drie krijgsmachtdelen. Voor de Koninklijke landmacht betekende dat een pantserinfanteriebataljon (44 Painfbat), een geneeskundige compagnie en een peloton Koninklijke marechaussee. Effectuering van dit besluit leek nog ver weg.

In Libanon brak in 1975 een burgeroorlog uit. In eerste instantie begonnen als een machtsstrijd tussen de traditionele religieus-etnische leiders, tussen moslims en christenen, maar ook tussen arm en rijk. Vervolgens verder gecompliceerd door de aanwezigheid van Palestijnen, die actief partij kozen voor een links-Libanese groepering, een Arabische (voornamelijk Syrische) vredesmacht en een pro-Israëliische militie in het zuiden. Toen Israël als reactie op een Palestijnse moordpartij ook nog een deel van zuidelijk Libanon bezette was de chaos compleet.

De staat Libanon dreigde te vervallen tot complete anarchie. In de Veiligheidsraad was de Libanese vertegenwoordiger dan ook de eerste om te pleiten voor de instelling van een VN-vredesmacht. Betrekkelijk snel, zij het toch met enig politiek gehar-

rewar over het mandaat, stemde de Veiligheidsraad op 19 maart 1978 met twaalf van de vijftien leden voor resolutie 425/1978. Het besluit tot instelling van Unifil was een feit.

Toen Frankrijk en Iran reeds medio 1978 aankondigden dat zij hun bijdrage aan Unifil wilden verminderen was aanvulling dringend gewenst. Kort voor Kerstmis 1978 deed de secretaris-generaal van de VN, Waldheim, aan de Nederlandse regering het verzoek op zo kort mogelijke termijn een bataljon beschikbaar te stellen. Op 12 januari 1979 nam de Nederlandse regering de beslissing. Vice-premier Wiegel deelde het besluit mee op een persconferentie:

Het 44 Pantserinfanteriebataljon van de Koninklijke landmacht kan naar Libanon vertrekken zodra de Veiligheidsraad van de VN daartoe een officieel verzoek aan de Nederlandse regering richt.

Hoewel het oorspronkelijke Nederlandse aanbod aan de VN al uit 1963 stamde en 44 Pantserinfanteriebataljon sinds die tijd min of meer was voorbereid op een dergelijke taak kwam de beslissing van de Nederlandse regering toch met een forse klap aan. Er was sprake van verontruste ouders, weigerachtige soldaten die „het niet hadden geweten”, een discussie in het parlement over de rechtmatigheid en de vrijwilligheid en er moest uiteraard nog van alles worden geregeld. Maar er werd met grote voortvarendheid gewerkt. Reeds op 25 februari 1979 vertrok vanaf Schiphol een kleine groep voor-kwartiermakers, op 10 maart vertrok de hoofdmacht en reeds op 14 maart nam Dutchbatt (zoals het toen werd genoemd) de operationele taken van de Fransen over. In het artikel van bgn b.d. Woerlee in dit nummer, waarin uitvoerig wordt ingegaan op vredesoperaties in het algemeen en de Nederlandse bijdrage daarin in het bijzonder, komt deze episode diepgaand aan de orde.

Dat alles vond 10 jaar geleden plaats: de uitvoering van een nieuwe taak voor de Koninklijke landmacht. In Libanon (maar ook in Nederland) is daarna een enorme ervaring opgedaan op velerlei gebied en is inzicht verkregen in de problematiek die nu eenmaal is verbonden aan het optreden als vredesmacht, ver verwijderd van eigen land. Een oud Nederlands gezegde luidt „met schade en schande wijs worden”. Van schande is in het onderhavige geval geen sprake geweest; de Koninklijke landmacht en meer in het bijzonder het Nederlands VN-contingent in Libanon hoeven zich over deze periode volstrekt niet te schamen, integendeel. Maar dat het „wijs worden” soms gepaard is gegaan met enige schade lijkt geen twijfel.

Dat laatste is voor de redactie aanleiding geweest om, nu wij nog over die toen opgedane ervaring kunnen beschikken, deze dan ook vast te leggen. Wij zijn ons overigens ervan bewust dat veel informatie te vinden moet zijn in officiële archieven; ervaring leert ons echter dat het met de toegankelijkheid daarvan veelal niet best is gesteld.

Na een inleiding (in twee afleveringen) waarin het algemene kader wordt geschetst, zal in vier artikelen nader worden ingegaan op de opleiding, op het tactische optreden, en op personele en logistieke aspecten. De serie wordt afgesloten met een samenvatting en een blik in de toekomst. Door deze opzet kan wellicht in de toekomst bij een soortgelijke missie vrij snel een beeld worden verkregen van de problematiek, verbonden aan het uitzenden, het opereren en het in stand houden van een vredesmacht en kan worden voorkomen dat „het wiel opnieuw moet worden uitgevonden”.

Ten gerieve van de lezers zijn drie kaarten, te gebruiken bij de komende artikelenserie, in het hart van dit nummer — *dus uitneembaar* — afgedrukt.

B. A. C. Droste

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

De defensie-inspanning onder invloed van Gorbatsjov

NAVO nog veertig jaar onmisbaar . . . een voor velen ongetwijfeld wenselijke en uitdagende, maar ook onbegrijpelijke of zelfs ongewenste uitspraak. De bron van deze uitspraak, die in het kader van de vele publiciteit rond het 40-jarig NAVO-bestaan is gedaan, is echter niemand minder dan de nu demissionaire minister van defensie F. Bolkestein; een bewindsman die niet om vluchtige standpunten bekend staat.

Waar het vooruitzicht van nog eens veertig jaar NAVO de één schrik aanjaagt en de ander geruststelt, wordt geïmpliceerd dat uiteenlopende opvattingen gangbaar zijn. En dat is uiteraard niet vreemd in een tijdperk dat het publiek in menig NAVO-land in de voortvarende ontwapeningsvoorstellen van Gorbatsjov zelfs meer lijkt te zien dan in die van de Amerikaanse president of van NAVO-zijde.

Wij zullen jullie je vijand (beeld) ontnemen . . . getuigt van een uitermate effectief psychologisch inzicht van de Sovjetrussische leider. Zonder potentiële vijand is de NAVO-veiligheid immers gewaarborgd. Dat biedt fantastische perspectieven om op de eigen defensie-inspanning te bezuinigen. Zelfs „haviken” en „hard-liners” kunnen maar moeilijk om deze logica heen. Er zijn immers zo véél prioriteiten in de maatschappij die grote budgettaire offers vragen. Men denke slechts aan de enorme bedragen die nodig zijn om het milieu leefbaar te houden; een onderwerp overigens dat binnen één jaar in het Westen de bezorgdheid over de veronderstelde onveiligheid van de nucleaire bewapening naar een ondergeschikte plaats heeft weten terug te dringen. Deze verschuiving van de publieke belangstelling mag zeker in de Nederlandse context opzienbarend worden genoemd. Bewapening en in het bijzonder nucleaire bewapening zijn nu qua aandacht gereduceerd tot een onderdeel van het allesomvattende milieuvraagstuk.

Is de euforie over vergaande ontwapeningsmogelijkheden echter terecht? De media staan bol van de opinies en commentaren. Een zekere mate van consensus lijkt er in brede politieke kring echter te zijn. Zelfs de huidige regeringspartijen zien nauwelijks nog enige noodzaak voor de sinds lang geldende norm van 2% groei. Een minimale groei, maar eerder stabilisatie, van de budgetten lijkt voor menigeen het maximaal haalbare. Dat zelfs met minder zal moeten worden gedaan, mag evenwel niet ondenkbaar worden geacht.

Het is duidelijk dat de reeds ingezette weg van prioriteitsstelling in de toewijzing van de gelden voor de diverse taken nadrukkelijker zal worden bewandeld. De sinds lang geldende toverwoorden in de NAVO — standaardisatie en interoperabiliteit — blijven van kracht. Zij lijken echter niet langer voldoende soelaas te bieden. En aangezien niemand voorstander is van de kaasschaaf-bezuinigingsmethode (in de volksmond: bezuinigen op potloden, gummetjes en papier) zullen ingrijpende, en derhalve pijnlijke, keuzen noodzakelijk zijn.

Bij dit alles blijft uitgangspunt dat de instandhouding van een geloofwaardige krijgsmacht geboden is. Hoe gelukzalig de gevoelens over vredesverwachtingen ook zijn, de realiteit biedt geen andere keuze. Immers: de twee machtsblokken mogen wel van uiterlijke aard veranderen, qua essentiële waarden zijn zij tegenstrijdig en concurrerend. Niet de wederzijdse militaire structuren staan aan de bron van het al dan niet sluimerende conflict, maar de twee nog steeds fundamenteel verschillende maatschappijen. Krijgsmachten zijn slechts het gevolg en niet de oorzaak van de verschillen. Indien het sleutelwoord van de krijgsmacht geloofwaardigheid is, dan vereist dat bij veranderde omstandigheden een bereidheid tot aanpassing. Deze rode draad komt men dan ook in menige be-

schouwing in de media tegen. Wat deze aanpassingen kunnen behelzen is echter nog niet geheel duidelijk. In dit artikel zullen enkele nadere uitgangspunten worden behandeld.

Merites van het defensief versus offensief

Reeds langer leven, vooral in de noordelijker gelegen NAVO-landen, sympathieën voor een puur defensieve militaire doctrine. De grondgedachte daarbij is dat de tegenstander wordt getoond dat bij ontstentenis van materiële middelen waarmee de aanval kan worden gevoerd, de vrees voor de aanval zelf kan ophouden te bestaan. In feite zou dat, afgezien van volledige ontwapening, de meest voor de hand liggende vertrouwenwekkende maatregel zijn.

Hoe aantrekkelijk die theorie ook is, de praktijk toont aan dat zij fundamenteel zwakke kanten heeft. Ten eerste heeft een puur defensieve militaire doctrine nog nooit een vastbesloten tegenstander van zijn agressie kunnen weerhouden. De machtigste burchten in de middeleeuwen en de onneembaar geachte forten en linies uit de recente geschiedenis bleken uiteindelijk toch kwetsbaar. De dikste muren werden door brute kracht gesloopt, forten liet de vijand in zijn opmars eenvoudigweg links liggen en linies werden doorbroken. De opkomst van het luchtwapen — en daarmee het gebruik van de derde dimensie — heeft deze historische les nog eens extra geaccentueerd. Het failliet van de Maginotlinie in 1940 is het bewijs.

Voorstanders van het „defensief pur sang” wijzen echter op de nieuwe mogelijkheden die de technologie biedt. Combinaties van snel te leggen mijnenvelden en kleine beweeglijke gevechtseenheden, uitgerust met slimme munitie, zouden de aanvaller in een moeras van weerstand moeten doen verzinken. Men mag echter niet vergeten dat nieuwe wapentechnologieën afwisselend nu eens het defensief en dan weer het offensief bevoordelen. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat er nu of in de naaste toekomst echt sprake is van een doorbraak van het volmaakte defensief. In dit opzicht is de discussie rond de kwetsbaarheid — en het veronderstelde failliet — van SDI een saillant voorbeeld. Daarenboven is het zeker voor één NAVO-partner volstrekt onacceptabel dat op zijn grondgebied, in de diepte, een oorlog

wordt uitgevochten. Uiteraard gaat het hier om de Bondsrepubliek, die momenteel op grond van hetzelfde beginsel in een ernstig conflict over de nucleaire korte-drachtwapens met andere NAVO-partners is gewikkeld. Maar ook uit militair-tactisch oogpunt is, gelet op de ondiepe Centrale sector, geen alternatief voor *Forward defense* voorhanden.

In feite is de ongerustheid over een offensief potentieel van de NAVO ongegrond. Vanaf haar oprichting heeft de NAVO altijd het — strategische — defensief als hoeksteen van haar bestaan aangemerkt. Deze grondgedachte is volledig vertaald in de organisatie en uitrusting van de strijdkrachten van de lidstaten. Alleen al de sterkte van de legers wijst op een defensieve opstelling. De stelregel dat het offensief een driemaal zo sterke krijgsmacht vergt als het defensief, wijst al direct in de richting van de NAVO als defensief instrument.

Uiteraard gaat het hier om sterkten die in tijd en plaats zijn bepaald en men mag niet de fout maken dat de totaal beschikbare gevechtskracht als maatstaf wordt aangemerkt. Welke getallen echter ook worden gehanteerd, in de Centrale sector en zeker op de NAVO-flanken is van pariteit van de gevechtskracht op geen enkele wijze sprake. Maar ook de materiële uitrusting van de NAVO wijst niet op enige mogelijkheid tot het uitvoeren van het offensief. Gevechtseveldondersteuning (bv. brugslagmaterieel) en logistieke systemen om het offensief door te zetten zijn, in vergelijking tot het Warschau-Pact, nauwelijks aanwezig. Wel kunnen de NAVO-strijdkrachten het tegenoffensief voeren. Dat behelst echter nauwelijks meer dan een organisatorische capaciteit om verloren terrein terug te winnen.

Vaak wordt erop gewezen dat de luchstrijdkrachten van de NAVO een forse offensieve capaciteit hebben. Inderdaad kunnen de tactische luchstrijdkrachten de tegenstander op zijn eigen terrein treffen. De diepte is echter relatief gering: de Sovjet-Unie wordt niet bereikt. Ook betreft het hier altijd offensieve acties die beogen het eigen defensief te ondersteunen. Het adagium *aanval is de beste verdediging* gaat hier op. De eisen van een adequate eigen verdediging worden echter niet overschreden. Luchstrijdkrachten kunnen immers geen terrein bezetten.

De Follow-on forces attack (FOFA)-conceptie is

min of meer gebaseerd op het gegeven dat alleen verdediging te kwetsbaar is. In deze conceptie worden de strijdkrachten van de tegenstander getroffen, die een directe invloed kunnen uitoefenen op het succesvol voeren van het eigen defensief. De conceptie past dan ook uitstekend bij de welhaast onwrikbare eisen van de Forward defense.

Resteert de dreiging die de NAVO met haar strategische nucleaire arsenaal op de Sovjet-Unie uitoefent. Inderdaad kan hiermee een offensief worden gevoerd dat de Sovjet-Unie zelf treft; maar niet zonder vrijwel directe repercussies voor de NAVO (met name de VS) zelf. Deze situatie onttrekt zich aan de klassieke afweging offensief—defensief en is op zichzelf minder relevant voor de strekking van dit artikel. Opgemerkt wordt dat met de strategische bewapening voortgang naar een lager evenwichtsniveau niet alleen denkbaar is, maar onderwerp van gesprek tussen de twee grootmachten.

Zoals eerder gesteld: een vastbesloten tegenstander wordt door een puur defensieve opstelling niet van zijn agressieve intenties weerhouden. Volgens velen ligt hier ook de crux tot een oplossing. Immers: met Gorbatsjov zou niet langer sprake zijn van een vastbesloten tegenstander. De Sovjet-Unie heeft genoeg aan haar eigen problemen en heeft geen belang bij een (koude) oorlog op twee fronten: intern en extern. Deze analyse is correct, maar wél dient te worden opgemerkt dat Gorbatsjovs geruststellende woorden niet voortkomen uit een plotselinge liefde voor het Westen. De redenen zijn van volstrekt interne aard, namelijk de Sovjetrussische economie de middelen geven die de bevolking eindelijk op een „normale” levensstandaard moeten brengen. Dat de NAVO en de NAVO-landen daarvan kunnen profiteren is een wezenlijk maar bijkomend voordeel. Dat de situatie kan keren is evenmin ondenkbaar. De huidige interne troebelen in de Sovjet-Unie en de erosie van de onderlinge band tussen de WP-staten kunnen aanleiding vormen het ingezette proces te keren. De fundamentele machtsstructuren zijn immers nog ongewijzigd.

Er is dan ook voor de NAVO geen reden haar tot heden zo succesvolle verdedigende strategie nog defensiever te maken. De uitgangspunten: incasieren via de Forward defense maar vervolgens kunnen terugslaan, ofwel een mix van het strategi-

sche defensief en het tactische offensief is nog steeds de geschiktste oplossing. Dat wil overigens niet zeggen dat alles bij het oude moet blijven.

Karakter van de krijgsmacht

Heden ten dage kennen de meeste landen relatief grote staande legers. In tijden van spanning en oorlog groeien deze legers dank zij ingenieuze mobilisatie- en legervormingssystemen uit tot nog veel grotere krijgsmachten. Op dit principe vindt men uiteraard vele variaties. Sommige landen kennen pure beroepslegers, in oorlogstijd al dan niet versterkt met reserve-eenheden. Andere landen baseren hun krijgsmacht in sterke mate op dienstplichtigen die ook na het afzwaaien mobilisabel blijven. Marine en luchtmacht worden doorgaans in de meeste landen gekenmerkt door een sterk beroeps karakter. Gelet op het geringe aantal hoogwaardige maar qua vuurkracht zeer indrukwekkende wapensystemen die deze krijgsmachtdelen kenmerken, vervullen dienstplichtigen slechts een relatief ondergeschikte rol. In tegenstelling tot de landmacht zullen marine en luchtmacht het in oorlogstijd dan ook in belangrijke mate moeten doen met het potentieel aan mankracht dat zij nu al in huis hebben.

In Nederland staat het dienstplichtsysteem nauwelijks ter discussie. Soms laait deze even op, zoals recent met de publiciteit rond de veronderstelde leegloop van dienstplichtigen. Ook wil het thema vrouwendienstplicht de discussie nog wel eens aanzwengelen. In zeer brede kring heerst echter de overtuiging dat de dienstplicht de vereiste graad van vermaatschappelijking van de krijgsmacht garandeert. Een „staat in de staat” zal de krijgsmacht in Nederland dus niet worden; zo dat al denkbaar zou zijn in een land waar de status van de militair er een is van óók maar een gewone Nederlander.

Nochtans is het fenomeen van grote legers relatief nieuw in de geschiedenis. De „levée en masse” werd door Napoleon geïntroduceerd en vervolgens moesten de andere naties haar wel overnemen. Extreme voorbeelden van dit soldaat-intensieve systeem vindt men in de Eerste en Tweede Wereldoorlog.

In hoeverre zitten wij echt vast aan dit systeem van massale legervorming? De algemene dienstplicht

vergt „offers” en ook de demografische ontwikkelingen in het Westen oefenen druk op het systeem uit (langere dienstplicht of „meer” algemeen). Kort na de Tweede Wereldoorlog en in het bezit van het ultieme strategische wapen — de atombom — dacht het Westen dat grote staande legers een zaak van het verleden waren. De „onbruikbaarheid” van de A-bom maakte echter al snel een einde aan die illusie. Tot heden zien wij dan ook nog steeds geen wijziging in de massale legervorming. Toch zijn er wel nieuwe tendenties aan te wijzen.

Ook landstrijdkrachten krijgen steeds meer te maken met hoogwaardige wapensystemen die zeer veel vuurkracht kunnen afgeven. De effectiviteit van de systemen neemt nog steeds toe. Dat betekent dat de vuurkracht van de landstrijdkrachten steeds minder een functie van het aantal soldaten kan worden. In algemene zin zou de toekomst dus, bij gelijk blijvende defensieve gevechtskracht, minder mankracht vergen. Deze ontwikkeling roept een groot aantal vragen op.

Gaat deze neerwaartse trend zover dat ook de landmacht, overeenkomstig marine en luchtmacht, in sterke mate door het beroepselement zal worden gekarakteriseerd? Wordt op deze wijze het politieke beginsel van dienstplichtlegers toch door de technologische ontwikkelingen achterhaald? Zou de toekomst een in omvang weliswaar kleinere maar zeer effectieve krijgsmacht laten zien? . . . „lean but mean”, zoals de Amerikanen dat zo treffend zeggen?

Het is niet ondenkbaar en er is ook wel wat voor te zeggen. Een in sterke mate door beroepsmilitairen gekenmerkte krijgsmacht biedt voordelen. Afgezien van de „last” die de dienstplichtigen dragen, kost mobilisatie uiteraard tijd en vereist iets dat mogelijk nog belangrijker is: de wil om te mobiliseren. Naar gelang de wapentechnologische ontwikkelingen toenemen, is tijd een steeds kostbaarder factor. Enerzijds kan een vijand als hij wil sneller toeslaan. Anderzijds is het redelijk te veronderstellen dat de wil om te mobiliseren bij generaties die de jongste grote oorlog — de Tweede Wereldoorlog — niet hebben meegemaakt, zeer sterk onder druk zal staan; d.w.z. druk om de situatie eerst maar eens te bezien. Uitstel van deze beslissing betekent dat men voor zijn defensieve kracht in feite aan de vredessterkte is overgeleverd. Hoe minder die afhankelijk is van mobilisan-

ten, hoe effectiever ze uiteraard is. En hoe effectiever een dergelijke krijgsmacht in de fase van crisisbeheersing is, des te beter kan zij de afschrikingsfunctie blijven vervullen.

Deze positieve waardering voor „zo staand mogelijke” legers (zij het niet zo groot mogelijke legers), staat op gespannen voet met het eerdere uitgangspunt van de maatschappelijke invloed die de dienstplicht op de krijgsmacht zou hebben. Hoewel het ter discussie stellen van dit uitgangspunt soms wel een taboe lijkt moet het toch gebeuren. Zeker in Nederland is de vrees voor een „staat in de staat” ongegrond, want het argument dat de dienstplicht de beroepsmilitair bij „de maatschappelijke les” houdt is immers ongegrond. Hij is namelijk al volstrekt bij die les betrokken. Nederland kent geen kazernementaliteit. Beroepsmilitairen wonen en leven geïntegreerd in de omliggende gemeenten. Zij zijn met werktijdenregelingen beladen en al lang niet meer 24 uur per etmaal in dienst. Indien niet op oefening brengen zij gemiddeld 38 werkuren per week als militair door en de rest van de tijd handelen zij als gewoon burger. Actief in verenigings-, sociale en politieke activiteiten, hebben zij in feite het ideaal van de burgerin-uniform al dicht benaderd. De politieke leiding staat zonder enige discussie boven iedere militair als hoogste gezag. De dienstplicht behoeft de militair dus niet op het rechte pad te houden.

Is het voorgaande een pleidooi voor afschaffing dienstplicht en dus voor een beroepsleger? Nee, dat wordt niet beoogd. Wel wordt gesteld dat de discussie rond de noodzaak van algemene dienstplicht niet onbespreekbaar hoeft te zijn. De ontwikkeling van de wapensystemen stelt mogelijk geringere behoefte aan mankracht in het vooruitzicht. „Lean but mean”-krijgsmachtdelen bieden ook Nederland vele voordelen.

Behoeftte aan veiligheid

Zoals wij van Maslov hebben geleerd is de behoefte aan veiligheid een van de allerbelangrijkste bestaansvoorwaarden voor de mens. Pas als deze veiligheid metterdaad wordt bedreigd, ziet men welk een hoge prioriteit de individuele mens aan dit begrip toekent. Allerlei andere zaken die tot dan zo allesoverheersend en belangrijk waren, lij-

ken plotseling hun gewicht te verliezen. Helaas zien wij dat fenomeen nog maar al te vaak in actuele televisiebeelden die tonen dat mensen huis en haard verlaten omdat de eigen veiligheid wordt bedreigd.

In het Westen hebben wij gelukkig al weer lange tijd te maken met een situatie waarin de persoonlijke veiligheid effectief door de staat wordt beschermd. Maar ook de collectieve veiligheid — die van de staten in hun onderlinge relaties — lijkt verzekerd. De behoefte aan veiligheid is voor de mensen in het Westen dan ook meer en meer een abstract gegeven aan het worden. Dat is jaarlijks duidelijk te constateren tijdens de vroege meidagen, als wij de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog herdenken. De oudere generatie die weet wat de collectieve onvrijheid betekent, maakt zich dan zorgen om de te materialistische instelling van de maatschappij als geheel en van de jongeren in het bijzonder.

Parallel aan deze „natuurlijke” ontwikkelingen van een maatschappij die zo gelukkig is zich lang in vrede te koesteren, ziet men de belangstelling afnemen voor alles wat met die veiligheid te maken heeft. Daarbij dreigt de noodzaak van een effectieve geloofwaardige krijgsmacht niet meer algemeen te worden onderschreven. Er komen andere prioriteiten naar voren, die overigens op de behoefteschaal van Maslov lager staan genoteerd. In concreto vertaalt zich dat in de mate waarin de maatschappij nog bereid is immateriële en materiële offers voor de instandhouding van een geloofwaardige krijgsmacht te maken.

Dat de bereidheid tot offers voor defensie in het Gorbatsjov-tijdperk onder druk staat is een feit. In immateriële zin kan worden gewezen op de toenemende problemen waarmee oefenende militairen worden geconfronteerd. Irritaties over leger-eenheden die zich buiten de eigen oefenterreinen ontplooiën en laag vliegende helikopters of jachtvliegtuigen nemen fors toe. En dat in een tijd dat de overlast, in absolute termen gemeten, aanzienlijk lager is dan 10 of 20 jaar geleden. Zoals reeds eerder gesteld, de irritatie van vandaag wordt niet meer gecompenseerd door de uit ervaring geboren gevoelens van waardering die oudere generaties associeerden met eigen oefenende militairen. Bovendien staat in materieel opzicht de defensiebegroting in het Westen onder enige neerwaartse druk.

Deze ontwikkelingen zijn maar al te zeer begrijpelijk. Prioriteiten wisselen en pijnlijke keuzes moeten met het ook onder een neerwaartse druk staande overheidsbudget worden gemaakt. Een belangrijke grondgedachte dient echter te blijven dat collectieve veiligheid een aangelegenheid van de staat is. Een verplichting die niet te zeer mag worden beïnvloed door de gevoelens van het moment. Het door bezuinigingen interen op het veiligheidspotentieel is immers gemakkelijk, maar het weer terugkrijgen als het noodzakelijk is, is in de geschiedenis keer op keer een moeilijke en zéér kostbare zaak gebleken.

Collectieve veiligheid is gebaat bij stabiliteit en continuïteit. Niet alleen voor de externe verhoudingen tussen staten onderling maar evenzeer voor de interne verhoudingen in de staat. Hoe minder de collectieve veiligheid afhankelijk is van de — wisselende — politieke constellaties, hoe beter. In dit opzicht is het allerbeste wat een land zich kan wensen een consensus over de manier waarop zijn defensie is ingericht en functioneert. In West-Europa treft men deze consensus bv. aan in de neutrale landen Zweden en Zwitserland. Ook Frankrijk echter biedt een goed voorbeeld van consensus over het veiligheidsvraagstuk. In alle drie voorbeelden is sprake van een effectieve krijgsmacht.

In Nederland is er over de financiële middelen die de krijgsmacht krijgt toebedeeld, noch over haar inrichting sprake van een formele consensus. Nochtans leert de naoorlogse geschiedenis dat in de politieke praktijk consensus vrij goed werd benaderd. Het is misschien een vrome maar niet irreële wens dat zulks ook in het Gorbatsjov-tijdperk wordt gecontinueerd. Door het zich in een breed politiek spectrum vastleggen op gemeenschappelijke uitgangspunten voor verscheidene jaren kunnen stabiliteit en continuïteit van de basisbehoefte aan veiligheid worden gegarandeerd. Dat is in het komende decennium ongetwijfeld één van de belangrijkste uitdagingen voor de politiek.

Tot slot

De defensie-inspanning van het Westen is een directe resultante van de mate van veiligheid zoals die in de diverse NAVO-landen wordt ervaren. ▷

Deze functie blijkt — uiteraard — beïnvloedbaar door het gedrag van de potentiële tegenstander. Gorbatsjov komt de eer toe dat als eerste Sovjet-russische leider te hebben onderkend. Bovendien maakt hij er gretig gebruik van. Het lijkt zelfs geen twijfel dat hij zijn opmerkelijke invloed op de Westerse opinie met meesterhand ten uitvoer brengt.

De nieuwe door Gorbatsjov bewandelde weg biedt veel perspectieven. Een van de uitdagendste — dezelfde hoeveelheid veiligheid op een lager niveau van de defensie-inspanning — stelt voor menigeen lagere defensiebudgetten in het vooruitzicht. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de reeks ontwapeningsvoorstellen van Gorbatsjov met enthousiasme door de publieke opinie wordt ontvangen. Relativerende en sceptische reacties van sommige commentatoren lijken de hoopgevende stemming op onfaire wijze de kop te willen indrukken.

Inderdaad is het niet fair als men de Russische leider nu verwijt dingen te doen die men in het verleden altijd als concrete gebaren heeft verlangd. De indruk dat voor Gorbatsjovs tegenspelers de „druiven zuur zijn” wil nog wel eens de kop opsteken.

Toch is het noodzakelijk dat al te voorbarige gevolgtrekkingen uit de nieuwe ontspanning worden getemperd door de feiten. De feiten zijn dat Gorbatsjovs ideeën en acties zijn ingegeven uit puur intern-politieke overtuiging. Hij oordeelt ongetwijfeld dat er geen andere weg is om de Sovjet-russische maatschappij uit de malaise te helpen. Ook blijft een feit dat, ondanks interne politieke hervormingen, de machtsstructuren in de Sovjet-Unie ongewijzigd zijn. Eenzijdige ontwapeningsvoorstellen lijken op het eerste gezicht geen trucs te bevatten. Feit is echter dat de door de NAVO altijd naar voren gebrachte asymmetrie ten gunste

van de Russische strijdkrachten nog steeds niet fundamenteel is (of wordt) aangetast.

Hebben de sceptici dan inderdaad gelijk en moet alles maar bij het oude blijven? Nee, ontegenzeggelijk waait er een nieuwe wind waarvan het Westen en de NAVO veel voordeel kunnen hebben. Dat biedt inderdaad perspectieven voor een bewapening op een lager niveau en mogelijk tegen minder kosten. Vóór alles moet de NAVO echter niet toestaan, dat de Sovjet-russische leider in feite zelf de kraan van het defensiebudget van het Westen kan bedienen. Dat is een onvervreemdbare plicht die regeringen en volksvertegenwoordigingen volstrekt op basis van de eigen verantwoordelijkheid moeten vervullen.

De NAVO bestaat veertig jaar en of zij nog eens veertig jaar onmisbaar is, zal de tijd moeten leren. Uiteindelijk is de NAVO ook slechts een instrument en geen heilig doel op zichzelf. Wel is de behoefte aan de NAVO nog onmiskenbaar aanwezig. Daarbij zullen de NAVO en haar lidstaten uiterst creatief op de welkome uitdaging van Gorbatsjov moeten inspelen. Dat betekent dat er geen plaats is voor de status quo. Nieuwe concepties, doctrines en technologieën moeten bespreekbaar zijn. Een aantal uitgangspunten waaraan deze vernieuwing moet worden getoetst is in het voorgaande besproken.

Als allerbelangrijkste uitgangspunt geldt mogelijk dat financiële bezuinigingen nooit het doel van de aanpassing van de defensie-inspanning in het Gorbatsjov-tijdperk mogen zijn. Het is meegenomen als zij het gevolg ervan zijn. De uitdaging is en blijft: het bestaande niveau van veiligheid effectief te garanderen. De naoorlogse geschiedenis heeft ons geleerd dat het kan. De toekomst zal leren dat de voortzetting van dit streven een hoge prijs waard zal blijven.

drs. R. G. Kat

historicus

De Baltische republieken

Illusie van onafhankelijkheid

Mikhail Gorbatsjov wist van te voren dat zijn pogingen om de Sovjet-Unie uit het diepe (economische) dal te halen op ten minste twee hindernissen zouden stuiten: tegenstand van de bureaucratie en tegenstand van een in slaap gevallen maatschappij. Om de ontevreden bevolking wakker te schudden en te mobiliseren voor zijn hervormingsplannen werd aan de *perestroika* de *glasnost* (openheid) toegevoegd.

Glasnost heeft de Sovjetrussische maatschappij inderdaad wakker geschud, maar niet op de manier die Gorbatsjov voor ogen stond. Het ontwaken gebeurde voornamelijk door allerlei nationalistische bewegingen. Tijdens het bewind van Gorbatsjov zijn er anti-Russische rellen geweest in Kazachstan; Krimtartaren die door Stalin naar Centraal-Azië werden gedeporteerd demonstreerden in Moskou voor het recht naar hun land van herkomst te mogen terugkeren; Armeniërs en Azerbeidzjanen lagen met elkaar overhoop over het omstreden Nagorno-Karabach en in de Baltische republieken waren zeer kritische geluiden aan het adres van Moskou te beluisteren. De problemen in Nagorno-Karabach, in Kazachstan en met de Krimtartaren zijn van etnische aard, die in de Baltische republieken hebben een politiek karakter en knagen aan de wortels van de relaties tussen Moskou en de Sovjetrepublieken.

De Baltische republieken zijn de economische paradepaardjes van de Sovjet-Unie, maar nu ook de kern van het nationalistisch verzet. De Balten hebben zich als laatsten „aangesloten” bij de Sovjet-Unie, maar hun frustraties over de manier waarop die „aansluiting” heeft plaatsgevonden zijn nog altijd bijzonder groot. Om die frustraties te begrijpen is een grondige kennis nodig van de relaties tussen de Sovjet-Unie en de Baltische staten in de 20e eeuw. Eeuwen lang hebben de republieken Estland, Letland en Litouwen deel uitgemaakt van het Russische rijk, maar door de ge-

beurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog konden de Baltische staten zich in 1918 onafhankelijk verklaren. In 1920 werd die onafhankelijkheid internationaal erkend, maar de vraag bleef hoe men de onafhankelijkheid ook in de toekomst veilig kon stellen. Welke bondgenoten moest men zoeken en welke politieke koers moest men varen om de veiligheid te waarborgen?

In deze bijdrage een reconstructie van de jaren van onafhankelijkheid en een analyse van de huidige problemen in de Baltische republieken.

Onafhankelijkheid

In het Baltische gebied hadden tijdens de Eerste Wereldoorlog de Duitsers de plaats van de Russen ingenomen. In 1918, na de Duitse nederlaag en de Bolsjewistische revolutie (1917) in Rusland, was er in dit gebied geen overheersende macht meer aanwezig en de gebeurtenissen raakten in een stroomversnelling. Engeland en Frankrijk hadden niet de macht en de middelen om een dominerende rol te spelen. In hun eigen belang creëerden ze daarom kleine, zwakke staatjes om het machtsvacuüm te behouden. Finland, Polen, Estland, Letland en Litouwen verkregen hun onafhankelijkheid. Met het uitroepen van de onafhankelijkheid waren de problemen nog niet voorbij. De militaire situatie was nog steeds chaotisch. Russische troepen trokken in groten getale de Baltische staten binnen. Achtergebleven Duitse troepen onder commando van gen Rüdiger von der Goltz probeerden een onafhankelijke staat onder Duitse leiding te stichten. Dit Duitse leger werd door de westelijke geallieerden in feite gebruikt om de Russische aanval af te slaan. De Duitse soldaten waren echter oorlogsmoe en begonnen zich langzaam terug te trekken. Het werd de Baltische nationalistische leiders al snel duidelijk dat ze hun

aanvankelijk nog kleine legers snel moesten uitbreiden wilden ze hun onafhankelijkheid behouden. Deze onderneming slaagde: met behulp van vrijwillige Finse en Poolse eenheden, Britse diplomatieke steun en aanzienlijke Estse, Letse en Litouwse legers lukte het de Russische legers van zich af te schudden.

In 1920 sloten de drie Baltische staten vredesverdragen met Rusland, waarmee Russische aanspraak op de drie landen voor eeuwig werd verworpen. Er was in Oost-Europa een geheel nieuwe situatie ontstaan: Estland, Letland en Litouwen werden onafhankelijke naties die hun bestaan hadden te danken aan de Duitse nederlaag in de Eerste Wereldoorlog en de ineenstorting van het oude Russische rijk.

De grenzen tussen de drie staten waren langs etnische lijnen getrokken, maar daarmee waren de problemen niet opgelost. Kleine grensgeschillen tussen de staten onderling konden nog naar ieders tevredenheid worden opgelost, maar voor Litouwen waren de problemen ingewikkelder.

Er ontstond onenigheid tussen Polen en Litouwen over de stad Vilnius. Dat was de hoofdstad van Litouwen, maar Polen meende historische rechten op die stad te hebben. Op 7 oktober 1920 werd Vilnius aan Litouwen toegewezen. Drie dagen later bezette het Poolse leger de stad. Het kleine Litouwen kon hier tegen niets beginnen en moest zich terugtrekken. Het gevolg was dat de diplomatieke relaties tussen Polen en Litouwen werden verbroken. In het Westen ontstond voor Litouwen een ander probleem. Litouwen maakte aanspraak op de voormalige Duitse havenstad Klaipeda, die voor Litouwen van levensbelang was, maar vanwege de nog onduidelijke situatie in de regio voortsnog door de geallieerden werd bestuurd. Klaipeda kwam onder Frans toezicht. In Litouwen was men over deze situatie ronduit ontevreden. In 1923, toen Franse troepen het Roergebied binnentrokken, viel het Litouwse leger Klaipeda binnen. Polen protesteerde, maar tevergeefs. Een maand na de Litouwse inval keurden de Westerse mogendheden de inlijving van Klaipeda bij Litouwen goed.

Regeringsvormen

In eerste instantie adopteerden Estland, Letland

De Baltische staten; gearceerd: door Litouwen in 1939 en 1940 verworven gebieden

en Litouwen liberaal-democratische constituties. Dat bleek echter geen garantie voor een langdurige vorm van parlementair regeren. Het probleem was dat geen van de landen tradities had op sociaal, economisch of cultureel gebied, die democratische regeringen konden ondersteunen. Er waren te veel groeperingen met tegengestelde belangen; vaak zelfs extreem-rechts of -links. Dat moest vroeg of laat leiden tot autoritaire vormen van machtsuitoefening.

In Estland was de gemiddelde zittingsduur van een democratisch gekozen regering tussen 1919 en 1933 acht maanden. De „Grote depressie” van de jaren '20 verslechterde de mogelijkheid voor politieke stabiliteit. In Estland werd de rechtse druk voor politieke stabiliteit steeds groter: men eiste een referendum over grondwettelijke hervormingen, hetgeen werd toegestaan, en men won het met 72,7% van de stemmen. De zittende president Päts greep ogenblikkelijk in en riep de noodtoestand uit. Hij vormde een nieuwe regering zonder parlement en verklaarde dat dit nodig was om extreem-rechtse groeperingen uit te schakelen.

In Letland was er een ongeveer gelijke situatie. Extreem-rechts en extreem-links bestreden elkaar. Om hieraan een eind te maken riep presi-

dent Karlis Ulmanis de noodtoestand uit en verbood alle politieke partijen.

In het katholieke Litouwen waren de christen-democraten tot 1926 steeds erin geslaagd een kleine meerderheid in het parlement te verkrijgen. Door interne verdeeldheid werden zij in 1926 verdrongen door een linkse regeringscoalitie, gevormd door populisten, socialisten en minderheidsgroeperingen. Voor het leger ging dit te ver. Zogenaamd om een communistische machtsovername te voorkomen werd de regering omvergeworpen. De kleine nationalistische partij werd in het zadel geholpen, met als president Antanas Smetona die verder zonder parlement zou regeren.

Er waren dus drie autoritaire regimes ontstaan die elke oppositie stevig onderdrukten. In Estland probeerde men in 1938 terug te keren naar een parlementair systeem. De verkiezingen waren echter zo geregeld dat president Päts en zijn partij altijd aan de macht zouden blijven.

Baltische Unie

Door het machtsvacuüm, ontstaan na het ineensstorten van het Russische rijk en de Duitse nederlaag in de Eerste Wereldoorlog, konden Finland, Polen, Estland, Letland en Litouwen zich onafhankelijk verklaren. Hoe echter die onafhankelijkheid te verdedigen als de Sovjet-Unie en Duitsland weer bij hun positieven zouden zijn gekomen en aanspraak op het gebied gingen maken? Het idee ontstond een militaire bond te vormen om eventuele toekomstige agressie te kunnen afweeren. Hierbij moeten wij ons realiseren dat, als wij het over de Baltische landen hebben, wij eigenlijk moeten denken aan alle landen die een verbinding hebben met de Baltische Zee of Oostzee, nl. Polen, Finland, Noorwegen, Zweden, Denemarken, Duitsland, Estland, Letland, Litouwen en de Sovjet-Unie. Aangezien het ging om het vormen van een militair verbond, waren de mogelijke toekomstige agressors Duitsland en de Sovjet-Unie van deelneming uitgesloten. De overgebleven landen hadden in de jaren '30 een bevolking van in totaal 50 miljoen. Hadden deze landen één bond op het gebied van defensie en de buitenlandse politiek kunnen vormen, dan was de latere agressie misschien te vermijden geweest. In de jaren '30 zijn verschillende pogingen ondernomen om een der-

gelijke bond of, zoals hij officieel werd genoemd, een Baltische Unie te vormen. Dat is nooit gelukt. Denemarken, Zweden, Noorwegen en Finland vonden de politiek-militaire situatie te gevaarlijk, de houding van Polen te arrogant, en ze waren het gekibbel tussen Polen en Litouwen moe. Deze landen verkozen neutraal te blijven. De Poolse regering had, zoals gesteld, een beetje last van hoogmoed. Ze wilde in een eventuele bond de hoofdrol spelen. Daarbij kwam dat de Pools-Litouwse relaties zo slecht waren, dat er geen sprake kon zijn van een bond waarvan zowel Polen als Litouwen lid waren. Deze kwestie hield tot 1934 ook Estland en Letland af van een bond met Litouwen.

Er waren echter meer problemen. Na de Eerste Wereldoorlog ontstond de vrijstaat Dantzig die Polen van Duitsland scheidde. Ingeklemd tussen Litouwen en Polen lag nog meer Duits gebied, Oost-Pruisen, en Litouwen had de oude Duitse haven Klaipeda waarop de Duitsers nog steeds recht meenden te hebben. Dat alles was geen probleem zolang Duitsland zwak bleef, maar Duitsland werd sterker en agressiever. In 1934 ontstond er dan eindelijk een verbond tussen Estland, Letland en Litouwen. De samenwerking bleef echter minimaal. De landen konden het niet eens worden over wie nu eigenlijk de toekomstige vijand zou zijn. Letland en Litouwen zagen het grootste gevaar in Duitsland. Estland zag het grootste gevaar in de Sovjet-Unie. Waarop moest men zich richten?

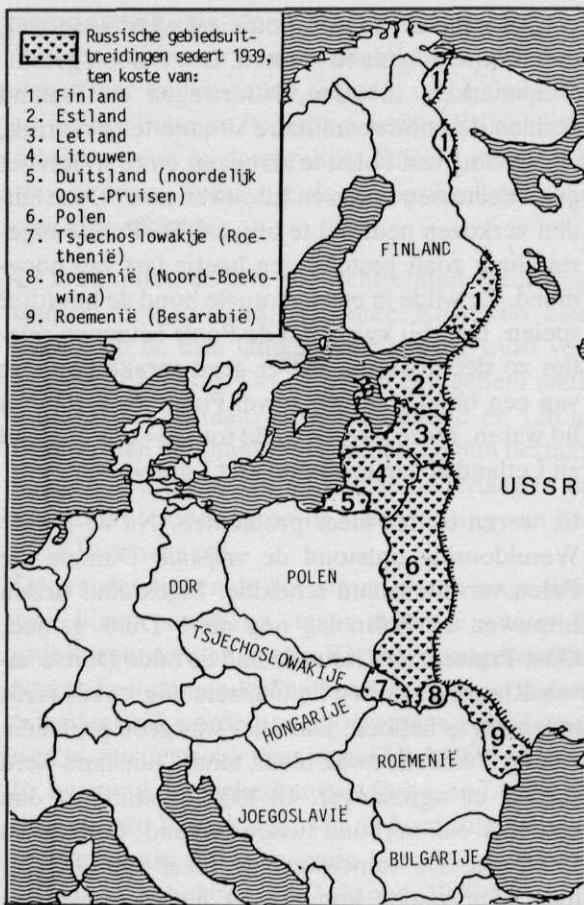
In 1926 had Litouwen een niet-aanvals- annex neutraliteitsverdrag met de Sovjet-Unie getekend. Estland en Letland deden hetzelfde in 1932. In 1939 werd Klaipeda met geweld door de Duitsers van Litouwen afgenomen. In dat zelfde jaar was er een Engelse missie in Moskou. Stalin eiste van de Engelsen dat in het geval dat Duitsland de Baltische staten zou aanvallen Engeland de oorlog aan Duitsland zou verklaren. De Engelsen weigerden dat.

Vrijwillige inlijving

Het lot van de Baltische staten werd bezegeld door het Molotov-Ribbentrop-pact van 23 augustus 1939. In het aan dit pact verbonden „geheime protocol” werd bepaald dat Estland en Letland binnen de Sovjetrussische invloedssfeer zouden val-

Russische gebiedsuitbreidingen sedert 1939 (zie de legenda)

len. Litouwen werd aan Duitsland toegewezen.

Na de Duitse inval in Polen werd het „geheime protocol” aangepast en Litouwen werd binnen de invloedssfeer van de Sovjet-Unie gebracht. Stalin kon beginnen met zijn annexatieplannen, die stapsgewijs zouden worden uitgevoerd. De eerste stap was dat Estland, Letland, en later Litouwen, werden gedwongen een defensieverdrag met de Sovjet-Unie te ondertekenen. Dat hield in dat eenheden van het Rode Leger op Baltisch grondgebied garnizoenen en marinebases mochten inrichten. Het defensieverdrag garandeerde de onafhankelijkheid van de Baltische staten en er zouden geen bemoeienissen in de binnenlandse politiek plaatsvinden. Litouwen kreeg als cadeau van Moskou zelfs zijn hoofdstad Vilnius terug. Pogingen van Stalin om Finland een gelijksoortig verdrag op te dringen mislukten, waarna Stalin zijn handen gebonden zag in de Fins-Russische winteroorlog. De regeringen van de drie Baltische staten probeerden incidenten met het Rode Leger zoveel

mogelijk te voorkomen en de internationale situatie af te wachten. De Fins-Russische oorlog leerde echter dat van het Westen geen hulp kon worden verwacht.

De volgende fase trad in toen Hitler strijd leverde tegen Frankrijk en Engeland. Op 25 mei 1940 beschuldigde de Sovjetrussische regering de Litouwse regering ervan medeschuldig te zijn aan de ontvoering van twee Russische soldaten. Onmiddellijk werd door de Litouwse regering een commissie in het leven geroepen die deze ontvoering (als daarvan al sprake was) moest onderzoeken. Op uitnodiging mochten Russische officieren in die commissie zitting nemen, maar daarop werd niet ingegaan. Op 30 mei publiceerde Moskou een communiqué waarin Litouwen werd beschuldigd van provocaties tegen de Sovjet-Unie. De minister van buitenlandse zaken Molotov nodigde zijn Litouwse collega Anatanas Merkys uit naar Moskou te komen om de zaak te bespreken. In Moskou werd Merkys echter door Molotov de les gelezen over de vijandige houding die Litouwen tegen de Sovjet-Unie had aangenomen. De verzekering van Litouwse zijde dat Litouwen zich te allen tijde aan het wederzijdse defensieverdrag zou houden en op geen enkele manier de Sovjet-Unie wilde provoceren maakte geen indruk. Na Merkys' terugkeer in Litouwen kwam er op 14 juni van Sovjetrussische zijde een ultimatum, met de volgende eisen: 1. arrestatie en berechting van de twee door Molotov beschuldigde functionarissen die verantwoordelijk waren voor de ontvoering; 2. vorming van een nieuwe regering die in staat zou zijn het wederzijdse defensieverdrag op juiste wijze uit te voeren; 3. stationering van meer Sovjetrussische troepen op Litouwse bodem om op juiste wijze het wederzijdse defensieverdrag te kunnen uitvoeren ([1]18).

President Smetona was gedwongen met het Russische voorstel in te stemmen. Hij trok hieruit echter wel zijn conclusies en verliet het land. Op 15 juni, nauwelijks opgemerkt door de rest van de wereld, omdat op die dag de Duitsers Parijs binnentrokken, stroomde het Rode Leger Litouwen binnen. Op 16 juni stelde Molotov een soortgelijk ultimatum aan Estland en Letland. Beide staten werden beschuldigd van het overtreden van het defensieverdrag met, en het opzetten van de Baltische Unie tegen, de Sovjet-Unie. Molotov eiste dat binnen zes tot acht uur een nieuwe, de SU wel-

gezinde regering zou worden ingesteld, en dat een ongelimiteerd aantal Sovjet-soldaten op Estse en Letse bodem kon worden gestationeerd. Na de gebeurtenissen in Litouwen had het geen zin tegen te strijden. Estland en Letland gaven toe en op 17 juni marcheerden Sovjetrussische troepen beide landen binnen. Op 18 juni waren de nog steeds onafhankelijke Baltische staten bezet.

De volgende stap was dat er een Russisch-gezinde regering moest komen. De communistische partijen in deze landen waren klein. Communistische politici waren er nauwelijks en hadden geen bekendheid. Om dat euvel te verhelpen presenteerden de Sovjetrussische autoriteiten een lijst met kandidaten voor een nieuwe regering, met de namen van een aantal onbekende communisten en een aantal gematigde socialisten. In theorie leek het erop dat een regering zou worden gevormd binnen de bestaande grondwet. In Litouwen had de zittende president het land al verlaten en daarom stuitte het vormen van een nieuwe regering nauwelijks op enige tegenstand. In Estland en Letland was dat anders. De presidenten Pāts en Ulmanis weigerden hun medewerking aan het vormen, laat staan goedkeuren, van een nieuwe regering. In de hoofdsteden Tallinn en Riga ontstonden relletjes, maar die werden stevig onderdrukt. Men begreep dat tegenstand bieden geen zin had. Beide presidenten stemden in met het vormen van een nieuwe regering, doch zonder hun handtekening. Medio juni namen ze ontslag; ze werden samen met andere hoge functionarissen naar de Sovjet-Unie overgebracht. Merkys, na het vertrek van Smetona de voorlopige president van Litouwen, werd op 16 juni naar de Sovjet-Unie verbannen. Formeel waren de drie Baltische staten nog steeds onafhankelijk; er had nog geen inlijving bij de Unie der Sovjetrepublieken plaatsgevonden. De volgende stap zou hiervoor moeten zorgen.

De eerste verklaringen, afgelegd door de nieuwe regeringen, ontkenden in alle toonaarden dat er sprake zou zijn van inlijving bij de Unie der Sovjetrepublieken. De inwoners van de drie landen realiseerden zich echter al snel dat de vorming van de SU welgezinde regeringen niet het einde zou zijn. In de straten werden steeds vaker pamfletten verspreid met de teksten: „Lang leve Sovjet-Litouwen”, „Lange leve Letland, de dertiende Sovjetrepubliek”, enz. Al snel werden de communisti-

sche partijen als enige wettelijke partij toegestaan. Alle niet-communistische organisaties werden verboden. Zelfs de padvindders werden als organisatie verboden. Schoolhoofden, politiefunctionarissen, burgemeesters werden afgezet en vervangen. De Estse, Letse en Litouwse legers gingen volledig op in het Rode Leger. De politie werd vervangen door een Russisch gezinde militia. Zelfs voor gematigde politici, die voor samenwerking met de Sovjet-Unie waren geweest, ging dit alles te ver. Kreve-Mickevicius Vincas, de minister van buitenlandse zaken van Litouwen, vroeg Molotov om een gesprek, hetgeen werd ingewilligd.

Vincas verzocht om duidelijkheid in de verhouding tussen de Sovjet-Unie en Litouwen. Molotovs antwoord was duidelijk:

U moet eens goed naar de realiteit kijken en begrijpen dat er in de toekomst geen plaats meer is voor kleine landjes. Uw kleine Litouwen zal, samen met de andere Baltische staten en Finland, lid moeten worden van de familie van Sovjetrepublieken. Daarom moet u beginnen met het voorbereiden van uw volk om zich aan te passen aan het Sovjetsysteem. Het Sovjetsysteem dat in de toekomst overal in Europa zal heersen ([1]25).

Verkiezingen

Om de geplande inlijving nog een enigszins grondwettelijk tintje te geven werden parlementsverkiezingen uitgeschreven, die op 14 juli zouden plaatsvinden. Kandidaten konden alleen verkiesbaar worden gesteld door organisaties, goedgekeurd door de communistische partijen. Sommige kandidaten werden luttel dagen of uren, zonder het zelf te weten, verkiesbaar gesteld of als kandidaat geschrapt. Alternatieve kandidaten of groeperingen werden bedreigd of mishandeld, maar in ieder geval niet verkiesbaar gesteld. Op de dag van de verkiezingen stonden slechts SU-gezinde kandidaten op het stemformulier. Voor de kiezer was de enige manier om zijn onvrede te uiten het doorstrepen van de namen van de kandidaten.

Vol vreugde en enthousiasme kondigde het Kremlin de verkiezingsresultaten aan: Litouwen, opkomst 95,5%, en 99,2% had zijn stem uitgebracht op de door de Sovjet-Unie gesteunde kandidaten ([1]27, [2]245). Voor Estland waren de cijfers 81,6% en 92,9% en voor Letland 94,7% en 97,6%. Andere bronnen melden opkomstcijfers van 15 à 16% en voor Litouwen 20% ([1]

27, [2]245). Op 21 juli kwamen de nieuw gekozen parlementen bijeen. Binnen enkele uren werd men het unaniem eens over een verzoek aan de Sovjet-Unie om het lidmaatschap van de Unie der Socialistische Sovjetrepublieken. De rest van de tijd werd besteed aan het goedkeuren van nationaliserings op grote schaal. Discussies vonden niet plaats. Voor het uiteengaan werden nog enkele kandidaten benoemd die in Moskou het lidmaatschap zouden bespreken. Op 1 augustus kwam de Opperste Sovjet in Moskou bijeen. Op 3 augustus werd het verzoek van Litouwen ingewilligd, dat van Letland twee, en dat van Estland drie dagen later.

Binnen twee maanden werden de onafhankelijke Baltische staten omgetoverd tot resp. de 13e, 14e en 15e Sovjetrepubliek. Alleen Duitsland en Zweden erkenden de annexatie. Andere landen erkenden de annexatie alleen *de facto* en (o.a.) de Verenigde Staten erkenden de annexatie noch *de facto* noch *de jure*, en dat is zo gebleven tot de dag van vandaag. Op het State Department in Washington hangen dus nog steeds de Estse, Letse en Litouwse vlaggen.

Direct na de inlijving liet de Sovjet-Unie haar ware gezicht zien. In een razend tempo vond een rigoureuze russificatie plaats van industrie en handelswezen, onderwijs en cultuur. Begonnen werd met massale arrestaties en deportaties, bedoeld om ieder potentieel verzet in de kiem te smoren, en om de nationale identiteit te vernietigen. De deportaties werden korte tijd onderbroken nadat Hitler op 22 juni 1941 Operatie Barbarossa had gestart. Toen de Duitse troepen de Baltische Sovjetrepublieken binnenmarcheerden werden ze als bevrijders ontvangen. Er kwam weer hoop op onafhankelijkheid. Die hoop werd echter al snel omgezet in een gigantische teleurstelling: de Duitsers wilden van Estland, Letland en Litouwen provincies van het Duitse rijk maken. De rode terreur werd vervangen door een bruine en de volgende deportaties gingen westwaarts.

Met de komst van de Sovjetrussische soldaten in 1944 werd de Duitse bezetting beëindigd. De Russen begonnen onmiddellijk met het afmaken van het karwei dat ze in 1940 waren begonnen: het nemen van maatregelen om de maatschappelijke structuur in overeenstemming te brengen met die van de Sovjet-Unie. De NKVD, die in het kielzog

van het Rode Leger was meegetrokken, belastte zich onmiddellijk met arrestaties en deportaties, nu weer in oostelijke richting.

Conclusie

Het annexatiepatroon is als volgt samen te vatten.

1. De Sovjet-Unie zorgde ervoor dat zij de vrije hand kreeg om politiek-militair te doen wat ze wil. Het „geheime protocol” bij het Molotov-Ribbentrop-pact gaf de Sovjet-Unie de gelegenheid zonder noemenswaardige tegenstand de Baltische Staten te bezetten.
2. Door middel van militair machtsvertoon werden de betrokken landen gedwongen op hun grondgebied Russische troepen te stationeren, waarbij vage beloftes werden gedaan over het behoud van de onafhankelijke status en geen bemoeienis in de binnenlandse politiek.
3. Er werd een incident uitgelokt om verdere eisen te kunnen stellen: a. de beschuldiging van het ontvoeren van Russische soldaten; b. de beschuldiging dat de „Baltische Unie” tegen de Sovjet-Unie zou zijn gericht.
4. Moskou deed voorstellen om de geschilpunten te regelen, waarbij het noodzakelijk was dat er een pro-Russische regering kwam en dat meer soldaten van het Rode Leger in de betrokken landen werden gelegerd.
5. Het metterdaad installeren van een pro-Russische regering, officieel onder de op dat moment van kracht zijnde grondwet.
6. Het uitschakelen van alle politieke partijen, behalve uiteraard de communistische partij.
7. Het aankondigen van parlementsverkiezingen onder toezicht van Moskou; alleen Moskou-getrouwe politici werden als kandidaat toegelaten.
8. De opkomst van de verkiezingen was uiteraard 99%, waarvan 95% van de stemmen was uitgebracht op de door Moskou naar voren geschoven kandidaten. Na enkele uren vergaderen was de eerste daad van de nieuwe regering het verzoek om inlijving in de Unie der Socialistische Sovjetrepublieken (USSR); Moskou stemde toe.

In 1940 was er nauwelijks verzet geweest tegen de aanwezigheid van het Rode Leger, maar in 1944 was de situatie anders. Men herinnerde zich nog de deportaties en terreur uit 1940 en daarbij kwam

dat, door de ervaringen opgedaan tegen de Duitsers, het verzet nu beter was getraind, bewapend en gemotiveerd. Belangrijk was dat men ook werkelijk dacht dat de met woorden uitgesproken belofte van zelfbeschikking voor alle volkeren (*Atlantic charter*) in de praktijk zou worden nagestreefd. Dat bleek een illusie te zijn. Tijdens de conferentie te Teheran durfde Roosevelt nog voor te stellen de Baltische staten op de agenda te zetten. Stalin antwoordde dat daarvan geen sprake kon zijn omdat de bevolking in die landen zich had uitgesproken voor vrijwillige inlijving bij de Sovjet-Unie.

Het verzet in Litouwen duurde nog tot 1956. Na de inval in Hongarije door het Rode Leger, waarbij het Westen lijdzaam toekeek, was het voor het verzet duidelijk dat men een hopeloze strijd voerde. Die lange, moeizame strijd, in feite al begonnen na het uitroepen van de onafhankelijkheid, had de bevolking moe gemaakt en men had zich verzoend met de inlijving.

Glasnost

Officiële geschiedenisboekjes in de Sovjet-Unie vermelden het bestaan van een „geheim protocol” bij het Molotov-Ribbentrop-pact niet. Het verdrag zelf wordt afgedaan met te stellen dat een verdrag met Hitler noodzakelijk was om het Rode Leger de tijd te geven zich voor te bereiden op de onvermijdelijke Duitse aanval. Wat de Baltische staten betreft vermelden die boekjes dat de huidige Baltische republieken zich in 1940 vrijwillig bij de familie der Sovjetrepublieken hebben aangesloten.

Tot ieders verbazing was het de Litouwse krant *Sajoedzio Zinios* die op 5 augustus 1988 tot het uiterste *glasnost* bedreef door de officiële tekst van het „geheime protocol” te publiceren. Voor het eerst konden de Balten kennis nemen van de overeenkomst van destijds, die inhield dat „in geval van een territoriale en politieke herindeling in de gebieden die tot de Baltische staten behoren (Finland, Estland, Letland en Litouwen) de noordgrens van Litouwen de grens zal markeren tussen de Duitse en Russische invloedssferen”.

De officiële Sovjetrussische mythe over de vrijwillige eenwording van 1940 werd met die publikatie op een wel zeer pijnlijke manier ontmaskerd, en

natuurlijk kwamen er vragen op over de rechtmatigheid van de Sovjetrussische overheersing als zodanig.

Op 23 augustus (de dag waarop in 1939 het Molotov-Ribbentrop-pact werd ondertekend) vonden in de hoofdsteden van Estland, Letland en Litouwen massale demonstraties plaats. Baltische nationalistische leiders van de inmiddels gevormde Volksfronten hielden felle toespraken waarin een einde aan de Russische immigratie en zelfs volledige onafhankelijkheid werden geëist. De reactie van Moskou op de gebeurtenissen was opvallend koel. In plaats van repressie werden voorstanders van de perestrojka naar de Baltische republieken gestuurd om de zaak te kalmeren. De invloedrijkste historicus in de Sovjet-Unie, Joeri Afanasjev, gaf in Tallinn, de hoofdstad van Estland, toe dat het Molotov-Ribbentrop-pact onjuist was, maar hij waarschuwde tegelijkertijd dat „het uitreden van Estland uit de Unie der Sovjetrepublieken een geweldige historische en politieke ramp zou betekenen” ([3]4).

Autonomie

De Balten eisen op zijn minst meer politieke en economische autonomie; de inperking van deze vermeende rechten ligt zeer gevoelig. Vandaar dat er grote opwinding ontstond toen de centrale regering vorig jaar november twee grondwetwijzigingen aannam die de autonomie danig zouden beperken. Krachtens de eerste wijziging zou de Opperste Sovjet in Moskou meer bevoegdheden krijgen om beslissingen van de republikeinse parlementen ongedaan te maken. Met de tweede wijziging kreeg het Kremlin het recht de uitzonderingstoestand uit te roepen en andere „speciale maatregelen” te nemen. Het eerste voorstel werd door de Balten verworpen als zijnde een ontkenning van het „recht op afscheiding” zoals dat in art. 72 van de Sovjetrussische grondwet is vastgelegd. Het amendement m.b.t. de tweede wijziging werd waarschijnlijk ingediend in verband met de onlusten in Armenië en Azerbeidzjan, maar de Balten voelden zich eveneens aangesproken, bang als ze waren dat het amendement ook op hen betrekking zou kunnen hebben.

Moskou's ongevoeligheid bij het doordrukken van genoemde grondwetwijzigingen heeft de Balten,

wat hun onafhankelijkheid ten opzichte van Moskou betreft, alleen maar hardnekkiger gemaakt. De Volksfronten die in de drie Baltische republieken als paddestoelen uit de grond zijn geschoten stellen nu de soevereiniteitskwestie aan de orde. Het parlement van Estland ging vorig jaar november zelfs ertoe over het vetorecht af te kondigen op wetten die door de Opperste Sovjet zijn aangenomen. Bovendien verklaarde men dat al het grondgebied, de natuurlijke bronnen en de industrieën het eigendom zijn van de republiek Estland. Gorbatsjov ging dit alles te ver. In felle bewoordingen verklaarde hij dat Estland met het trotseren van de centrale macht het lot van de hele Unie aantastte. Estlands grondgebied en bezittingen, zei hij, behoorden aan het hele Sovjetrussische volk. De president-partijleider noemde het nationalisme de grootste bedreiging voor zijn economische hervormingen.

Het Hongkong van de Sovjet-Unie

Van alle Sovjetrussische volken zijn de Balten economisch het meest ontwikkeld. Ze zijn erop gebrand nauwere economische betrekkingen aan te knopen met West-Europa en Scandinavië. De roep om politieke autonomie zou kunnen worden getemperd door het verlenen van meer economische zelfstandigheid. De Balten zouden, als test-

model voor de perestroika, op hun eigen voorwaarden handel moeten kunnen drijven met het Westen, zonder dat het Kremlin zich daarmee bemoeit. De Baltische republieken zouden dan tevens kunnen dienen als „kanaal” voor technologie uit het Westen naar de Sovjet-Unie. De Baltische staten als het Hongkong van de Sovjet-Unie? Voorlopig laat men in Moskou geen twijfel erover bestaan dat elke vorm van autonomie als onrealistisch moet worden beschouwd. Gorbatsjov voelt er, als hervormingsgezinde partijleider en president, niets voor tevens de geschiedenis in te gaan als de man die de aanzet heeft gegeven tot de ontbinding van het Sovjetrussische rijk.

Literatuur

1. R. J. Misiunas en R. Taagepera — *The Baltic nations, years of dependence 1940-1980*. Londen (1983).
2. J. B. Kaslas — *The Baltic nations, the quest for regional integration and political liberty*. Pittston (1976).
3. M. Hauner — *Radio Liberty research* (1988)(5 okt.).

VOORTS:

- A. Gerrits — *Oost-Europa verkenningen* (1984)(71)22.
H. Ramkema — *Oost-Europa verkenningen* (1984)(71)14-15.
G. von Rauch — *The Baltic states, the years of independence 1917-1940*. Londen (1974).
K. V. Tauras — *Guerrilla warfare on the Amber coast*. New York (1962).
-

**U bent lid van de
Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de
Krijgswetenschap,**

tevens actief dienend officier van KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

M. G. Woerlee

brigade-generaal der infanterie b.d.

Het Nederlandse VN-contingent in Libanon 1979-1985

1. VN-vredesoperaties

Een bij menigeen niet bekende voorloper van VN-vredesoperaties is de in 1935 onder auspiciën van de Volkenbond naar het Saargebied gezonden internationale troepenmacht. Daaraan nam ook een Nederlands contingent van 250 man deel, bestaande uit twee compagnieën mariniers en een detachement van de Motordienst van de Koninklijke landmacht. Deze multinationale troepenmacht stond onder commando van een Britse generaal. De taak was toe te zien op een ordelijk verloop van de volksstemming die daar, als nasleep van de Eerste Wereldoorlog, werd gehouden [1].

Op 25 oktober 1945 trad het Handvest van de Verenigde Naties in werking waarin — in het kader van de behoefte aan collectieve veiligheid — twee methoden waren opgenomen om de internationale vrede en veiligheid te handhaven. De eerste methode omvat *vreedzame maatregelen*, zoals o.a. onderhandelen, onderzoek door waarnemers, bemiddeling, arbitrage en gerechtelijke uitspraken op basis van de regels van het internationale recht. Tot de tweede methode behoren de *dwangmaatregelen*, die zijn in te delen in niet-militaire en militaire. Tot de niet-militaire maatregelen worden o.m. economische sancties, het verbreken van betrekkingen en de „boycot” gerekend. Voor dit artikel zijn echter de *militaire dwangmaatregelen* van belang; onder deze categorie vallen immers de

Peace-keeping is not a soldier's job, however, only soldiers can do it.
(LESTER PEARSON)

VN-vredesoperaties in het kader waarvan vredes-
machten worden uitgezonden [2].

Met het uitzenden van vredesmachten is sinds het van kracht worden van het Handvest ervaring opgedaan. Het karakter van „peace-making” of zelfs van „peace-enforcing” (o.a. Korea 1950-'54 en Kongo 1960-'64) heeft gaandeweg plaats gemaakt voor het sterker op preventie gerichte „peace-keeping”. Hoewel in het Handvest van deze vorm van vrede bewaren geen nauwkeurige omschrijving wordt gegeven is hier sprake van „... inzet van VN-militairen ten behoeve van vredeshandhaving, met instemming van de bij het conflict betrokken partijen, waarbij deze VN-troepen doorgaans niet zijn uitgerust voor het vervullen van oorlogstaken” [2]. De International Peace Academy (een non-profit professioneel trainingsinstituut in New York, dat niet onder de VN valt doch zeer nauw ermee samenwerkt) is in een werkdefinitie wat uitvoeriger en stelt dat vrede bewaren is: het voorkomen, inperken, bevriezen en/of beëindigen van vijandelijkheden tussen en binnen staten, door middel van vreedzame derde-partij-interventie, internationaal georganiseerd en geleid, met gebruikmaking van een multinationale macht, bestaande uit militairen, politie en burgers, zulks teneinde de vrede te herstellen en/of te handhaven [3]. ▷

Met deze uit twee delen bestaande inleiding tot de artikelenserie over het Nederlandse VN-contingent in Libanon wordt beoogd een algemeen kader te scheppen, waarbinnen de volgende bijdragen een plaats vinden. Eerst wordt de hedendaagse opvatting over VN-vredesoperaties belicht, met de sterke en zwakke kanten. Dan volgt een kort overzicht van het ontstaan van de politieke, maatschappelijke en militaire situatie in Libanon. In het tweede deel komt de instelling van Unifil (United Nations Interim For-

ce in Libanon) aan de orde en het functioneren ervan vóór de komst van het Nederlandse bataljon, gevolgd door een beschouwing van de Nederlandse deelneming aan diverse VN-vredesoperaties. Daarbij ook aandacht voor het Nederlandse aanbod aan de VN in 1963 en 1965 en de concretisering in 1979, toen onze regering van de VN het verzoek ontving in Unifil te participeren. De literatuuropgave aan het slot van deel 2 is slechts een selectie van de vrij ruim beschikbare bronnen en documentatie.

Soorten VN-vredesoperaties

De vredesoperaties zijn (in het gebruikelijke VN-jargon) als volgt te rubriceren.

- *Fact finding and reporting*, bv. de UN-Observationgroup in Libanon (Unogil), waarbij in 1958 gedurende een half jaar de vermeende inmenging van buitenaf tijdens de toenmalige interne crisis in Libanon werd gecontroleerd.
- *Observation*, bv. de UN Military Observer Group India Pakistan (Unmogip) in Kasjmier, waarbij vanaf 1949 een groep waarnemers de naleving van de bestandsovereenkomst observeert.
- *Supervision*, bv. de UN Truce Supervisory Organization (Untso), die met 500 officieren-waarnemer sinds 1948 toezicht houdt langs de respectieve bestandlijnen rondom Israël.
- *Interposition*, bv. de UN Disengagement Observer Force (Undof), die sinds 1974 met 1300 militairen op de Golan-hoogvlakte een gedemilitariseerde strook land tussen Syrische en Israëlische beveiligingstroepen bezet.
- *Law and Order*, bv. de Onuc die tussen 1960 en 1964 met een sterkte van bijna 20.000 man in de Kongo krachtadig interne pacificatie uitvoerde. Deze soort vredesoperaties zijn gewoonlijk de moeilijkste.

Kijken wij naar Unifil dan kan een mengvorm worden waargenomen waarin elementen van alle hier genoemde typen vredesoperaties zijn terug te vinden. Hierop wordt later teruggekomen.

Verantwoordelijkheden en samenstelling

De instelling van een VN-vredesmacht en het te verlenen mandaat behoren tot de bevoegdheid van de Veiligheidsraad (VR). De secretaris-generaal van de VN (SG-VN) is belast met de samenstelling van, en met de supervisie op, de vredesmacht, alsmede met het aan de VR rapporteren van alles wat bij het functioneren daarvan van belang kan zijn voor de toestand van collectieve veiligheid.

Teneinde representatief te zijn voor de gezamenlijke wil van de lidstaten om de collectieve vrede en veiligheid te bevorderen, wordt een VN-vredesmacht op een zo breed mogelijke geografische basis samengesteld. Zo wordt door de SG ernaar gestreefd uit volgende regio's een of meer contin-

genten te doen deelnemen: Afrika, Noord-Amerika, Latijns-Amerika, West-Europa, de socialistische (lees communistische) staten en Azië (inclusief het Pacific-gebied). De supermogendheden (SU en VS) alsook de andere permanente leden van de VR leveren in beginsel géén contingent. Wèl nemen zij met individuele waarnemers deel aan vele vredesoperaties.

Sterke en zwakke zijden van VN-vredesoperaties in de praktijk van het hedendaagse vrede bewaren („peace-keeping”)

Als *sterke kanten* kunnen worden genoemd het *collectieve optreden* namens de internationale volkerengemeenschap. Door het Handvest wordt een *legitieme basis* verschaft voor het optreden, waarbij van agressie geen sprake is. De volkerenorganisatie grijpt in en tracht daardoor de gemeenschappelijke vrede en veiligheid te bewaren resp. te herstellen. Dat gebeurt niet alleen met woorden maar zo nodig met een zekere dwang: er wordt een vredesmacht gezonden, gevormd door militairen uit vele landen. De verantwoordelijke leiding (VR en SG) voert namens alle lidstaten de gezamenlijke wil tot vredeshandhaving uit en blijft voortdurend supervisie uitoefenen op de uitvoering van het overeengekomen mandaat. Door dit alles is de neutraliteit, de *onpartijdigheid*, in het desbetreffende conflict optimaal verzekerd. De vredesmacht geeft *rechtstreekse, objectieve, feitelijke rapportages* over de toestand ter plekke, die via moderne communicatiemiddelen binnen minuten bij de SG op tafel liggen en die de VR binnen enkele uren rond de tafel kunnen brengen voor het nemen van spoedbeslissingen (afb. 1). Doordat — in de opvatting over „peace-keeping” sedert het begin van de jaren '60 — partijen in een conflict vooraf hebben ingestemd met de komst van een vredesmacht, is er bij het optreden daarvan *geen escalatiegevaar*.

Povendien is gebleken dat een vredesmacht zich doorgaans in de sympathie van de plaatselijke bevolking mag verheugen doordat zij op zijn minst enige rust, veiligheid en humanitaire hulp brengt.

Er zijn echter ook *zwakke kanten* aan VN-vredesoperaties. Het mandaat dat aan een vredesmacht wordt gegeven is veelal een *compromis* waarbij de vaak uiteenlopende belangen en inzichten van de

Afb. 1 De Veiligheidsraad van de VN in spoedzitting bijeen

VR-leden een rol spelen en waarbij wordt getracht het gevaar van een veto te omzeilen. De ontwerp tekst, opgesteld door de SG, is bovendien gericht op het verkrijgen van instemming van de bij het conflict betrokken partijen. Vandaar dat de bewoordingen vaak wat vrijblijvend en niet altijd even concreet zijn. Het vervelende daarvan is dat een conflictpartij een eigen interpretatie aan het mandaat kan geven, die dan weer niet spoort met de uitleg die de vredesmacht en/of de andere conflictpartij daaraan geven. Wie nu denkt dat de SG in zo'n geval duidelijke uitspraken doet en krachtige stappen onderneemt komt doorgaans bedrogen uit. Gewoonlijk moet de commandant van de vredesmacht zelf erop uit om met regeringsleden en militaire functionarissen over de praktische toepassing van het mandaat te gaan praten en onderhandelen. Ten hoogste mag van het secretariaat-generaal worden verwacht dat via „stille diplomatie” de onderhandelings sfeer waarin de commandant te velde moet manoeuvreren, positief wordt beïnvloed. Slechts een enkele maal lukt het de VR tot een resolutie van afkeuring te laten komen.

Er kan dus — zeker ten aanzien van de vredesoperaties in het Midden-Oosten (Untso, Undof en met name Unifil) — worden gesteld dat in het functioneren van de vredesmacht door de VN-top heel veel wordt overgelaten aan het eigen inzicht van de commandant van de vredesmacht. De laatste wordt met zorg gekozen en met goedkeuring van de VR benoemd door de SG. De „Force Commander” is vanaf dat ogenblik VN-functionaris, evenals het burgerpersoneel in een vredesmacht. Een ander zwak punt is de vaak *onvolkomen voorafgaande consultatie* van alle bij het conflict betrokken partijen. Hoewel deze raadpleging een voorwaarde is in de hedendaagse opvatting over „peace-keeping”, blijkt ze in de praktijk niet altijd eenvoudig te zijn. Sterkte, organisatie en bewapening van een vredesmacht zijn niet afgestemd op reguliere oorlogvoering. Zonder voorafgaande instemming van de conflictpartijen met

het mandaat en met de aanwezigheid van de vredesmacht, loopt de operatie reeds bij voorbaat grote kans te mislukken! Daarbij komen bovendien nog de veelal *bepaalde bevoegdheden* t.a.v. het gebruik van machtsmiddelen, die militair optreden in de gebruikelijke betekenis onmogelijk maken. Zo kan een vredesmacht geen (krijgs)gevangenen maken, geen represailles nemen en geen in handen gevallen wapens confisqueren en vernietigen. Infiltranten worden teruggeleid naar het gebied van herkomst en hun wapens moeten met spoed aan de partij van herkomst worden getourneerd. Een vredesmacht wordt geacht geen vijand te kennen.

Bij een vredesmacht is een *geweldsinstructie* van kracht waarbij alleen ter zelfverdediging, en dan nog slechts als alle andere middelen hebben gefaald, van de wapens gebruik mag worden gemaakt. SG Oe Thant typeerde in 1967, in de tijd van de vredesoperatie van de Unef aan de Egyptisch-Israëliëse bestandslijn, de ideale „peace-keeper” als volgt:

De UNEF-militair heeft te maken met een opvatting van soldaat zijn die totaal afwijkend is van wat hij bij zijn gewone militaire dienst heeft geleerd. De soldaat wordt geoefend in het vechten. In de UNEF dient hij het gevecht te vermijden, onder alle omstandigheden. Gewapend zijnde, mag hij dit wapen pas op het laatste moment en ter zelfverdediging gebruiken. Zelfs bij provocaties heeft hij zich gedisciplineerd en afwachtend op te stellen. De UNEF-soldaat moet zijn opdrachten uitvoeren met overreding, tact, rust en voorbeeldige houding als militair. Zolang dat menselijkerwijs mogelijk is dient geweld te worden vermeden. [4]

De *internationale en multi-raciaale samenstelling*, de veelsoortige uitrusting, de uiteenlopende wijzen van optreden, de ongelijkheid in opleidingsniveau en ervaring in groter verband e.d. betekenen dat een vredesmacht als „grote eenheid” slechts een beperkte kwaliteit kan bereiken, hoe gedisciplineerd en toegewijd de samenstellende contingenten ook mogen zijn. Behalve het verschil in cultuur speelt ook het taalprobleem een rol. Zo was in Unifil de voertaal Engels, maar vele

Franse en Senegalese officieren spraken of verstonden die taal nauwelijks. Met name bij de logistieke taakvervulling (goedgevoel in Franse handen) kwamen daardoor nogal eens misverstanden voor. Ook spelen — zoals overal elders — vaak nationale (over)gevoeligheden mee. Dat vereist een uiterst voorzichtige en diplomatieke vorm van leiding geven door de staf van de vredesmacht. Ook die staf zelf is samengesteld uit evenzovele nationaliteiten als er troepen leverende landen zijn. Daarbij komt nog dat elk contingent een rechtstreekse radioverbinding onderhoudt met het eigen land, iets waarmee terdege rekening moet worden gehouden.

Tòch blijkt dat het bovenstaande in de praktijk niet tot een onvoldoend leiding geven binnen een vredesmacht behoeft te leiden. Wèl is de vorm van leiding geven een andere dan in een „gesloten” nationale eenheid mogelijk is. Mede om deze reden is gewoonlijk een bataljon de nationale bouwsteen in een vredesmacht, zeker bij de „manoeuvre-eenheden”.

Uit de opsomming van deze zwakke kanten van een internationale vredesmacht mag toch niet de indruk ontstaan dat ze een derderangs-formatie vormt. De gewoonlijk heel goede motivatie en hoge graad van discipline zorgen voor een redelijk goed functioneren in de aan „peace-keeping” verbonden — qua technieken niet zo moeilijke — taken.

Algemene voorwaarden voor een succesvolle VN-vredesoperatie

De hier gestelde voorwaarden kunnen mede dienen als *toetsingscriteria* bij het beschouwen van Unifil's functioneren, in het verdere verloop van deze artikelenreeks.

a. Het succes van een vredesmacht is sterk afhankelijk van de instemming en de voortdurende medewerking van alle bij het conflict betrokken partijen. De voorafgaande consultatie van die partijen moet zich zo enigszins mogelijk niet beperken tot regeringen van lidstaten, doch zich ook uitstrekken tot de leiding van groepen en facties in en rondom het mandaatsgebied. De respectieve instemmingen en afspraken tussen verantwoordelijke leiders en de SG-VN dienen bij voorkeur in schriftelijke overeenkomsten te worden vastge-

legd. Daarin dient o.a. het mandaatsgebied nauwkeurig te worden omschreven en moet de volledige bewegingsvrijheid van VN-personeel binnen dat gebied alsmede vrije toegangen naar dit gebied worden gegarandeerd.

b. Voortdurende en krachtige politieke ondersteuning van de commandant van de vredesmacht door de SG-VN en de VR ter corrigeren van inbreuken op het mandaat of op de vastgelegde overeenkomsten met partijen, is noodzakelijk.

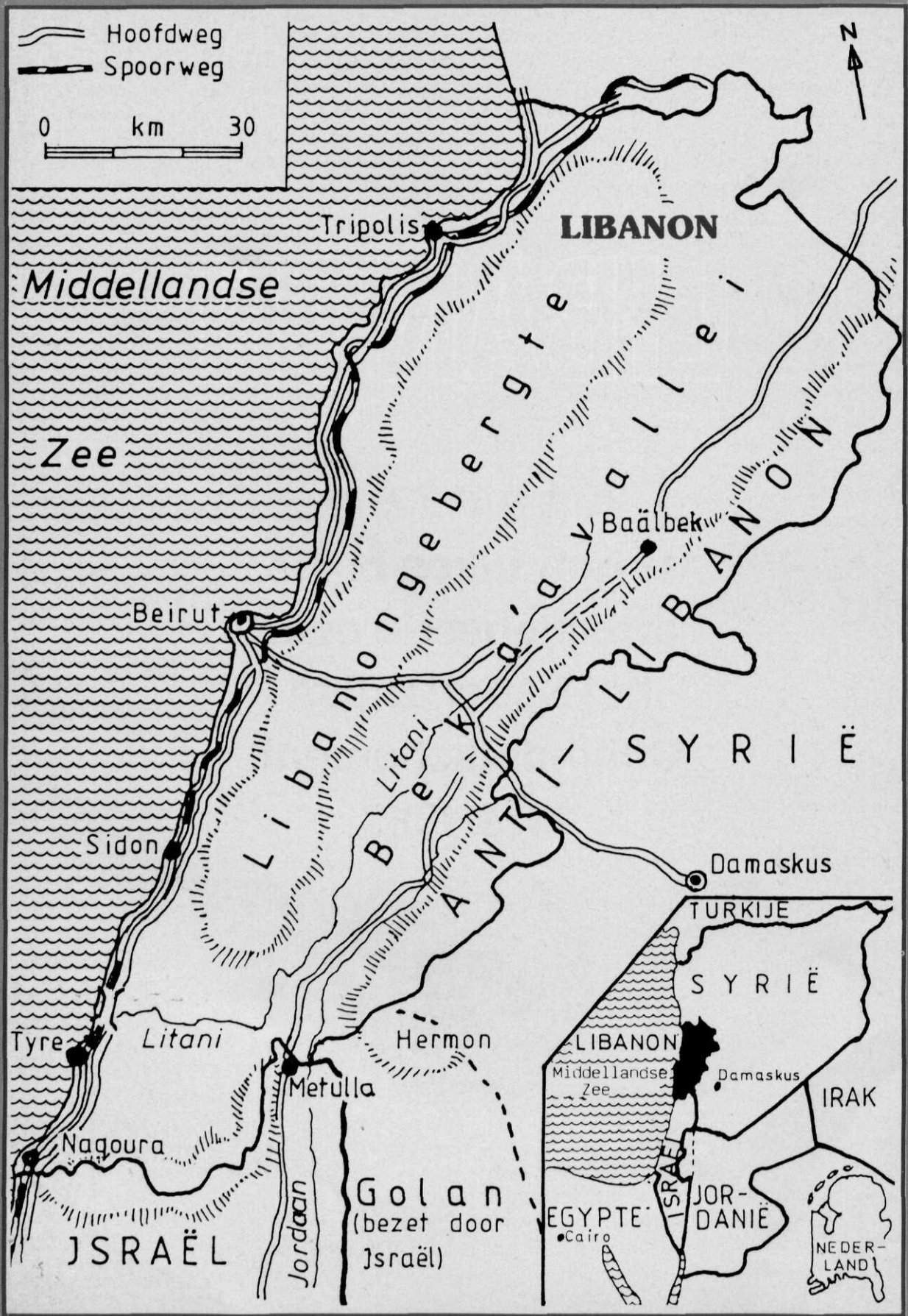
c. Het gebruik van dwangmiddelen, waaronder terughoudend doch actief wapengebruik, door de vredesmacht moet mogelijk zijn. Daarbij moet buitengebruikstelling van verboden wapens en uitrusting eveneens zijn toegestaan. Een vredesmacht is een door het Handvest gelegitimeerd dwangmiddel in handen van de VN en zij moet de uitvoering van het gegeven mandaat — desnoods met beheerst en gecontroleerd wapengebruik — kunnen afdwingen. Als die toestemming er niet is, moet er een ander mandaat worden geformuleerd, of/en een anderssoortige vredesoperatie plaatsvinden.

d. Een vredesoperatie kan slechts voorwaarden scheppend zijn en op zichzelf niets oplossen. Gedurende de periode waarin de vredesmacht betrekkelijke rust en veiligheid in het mandaatsgebied bereikt, moet het desbetreffende conflict op internationaal politiek niveau worden opgelost.

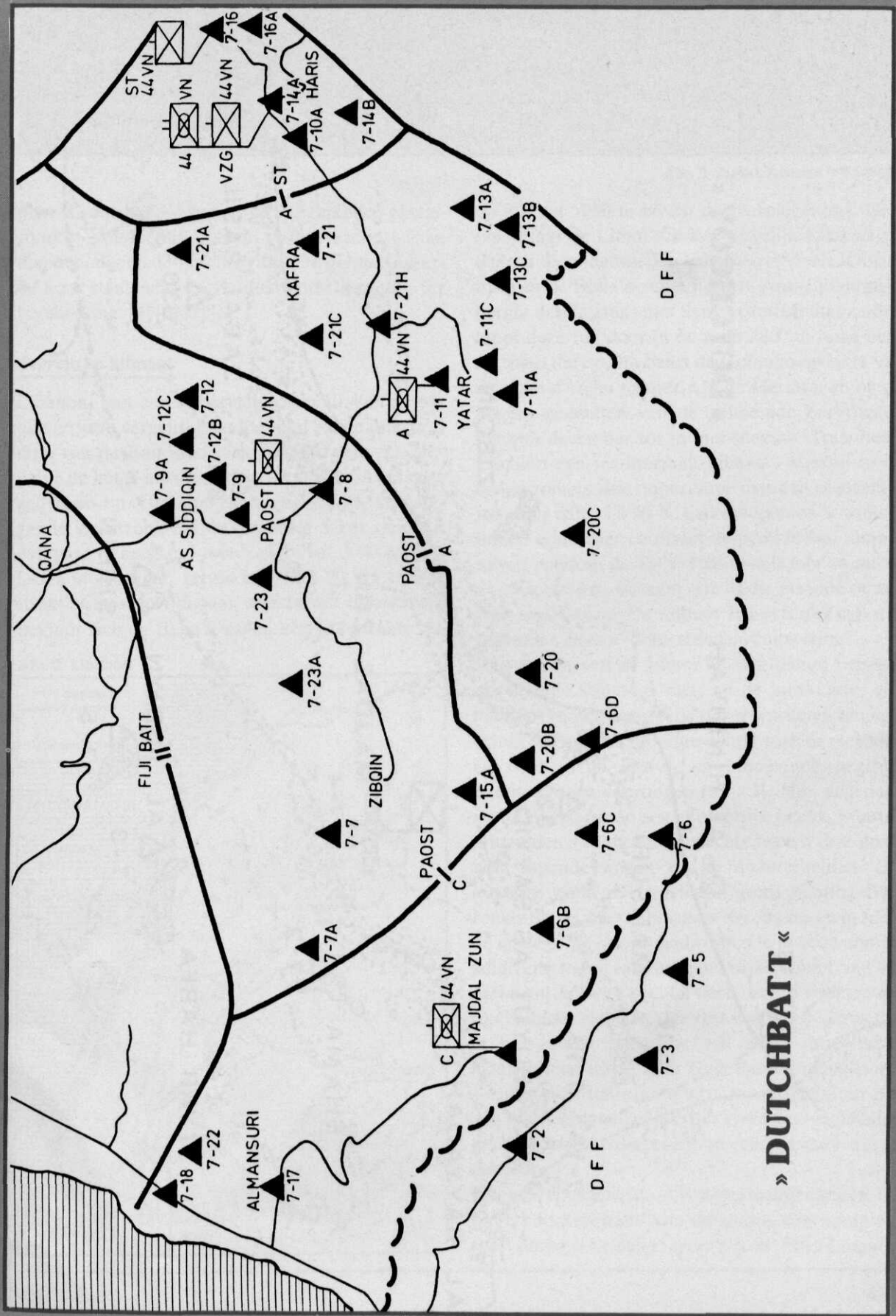
Ondanks een aantal zwakke zijden, verbonden aan het optreden van een vredesmacht, is dit instituut voor het huidige het „best haalbare” in het kader van de collectieve wil van de lidstaten van de VN om de vrede en veiligheid in de wereld zo goed mogelijk te verzekeren. De effectiviteit kan echter worden opgevoerd [5].

2. Libanon en de Libanese situatie

Voordat wij het functioneren van Unifil, en met name het optreden van het Nederlandse bataljon daarin, nader kunnen beschouwen, dient een indruk te worden verkregen van de omstandigheden waarin Libanon verkeert. Hiervoor is het onvermijdelijk het land, zijn bevolking en de politiek-militaire situatie te schetsen. Daarbij doet zich de moeilijkheid voor dat de wordingsgeschiedenis van de Libanese situatie zó omvangrijk en zó com-

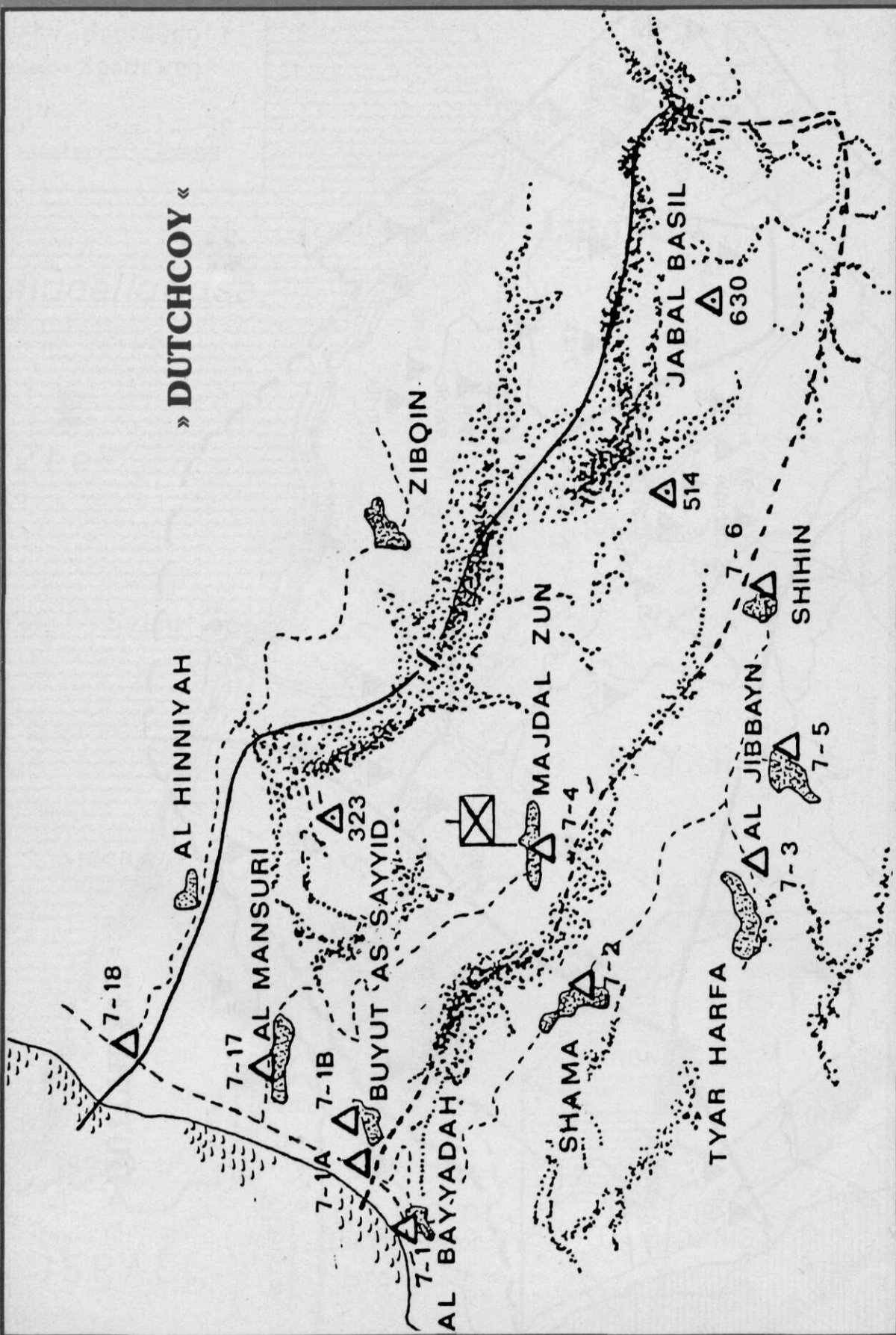

» DUTCHBATT «

» DUTCHCOY «

AL HINNIYAH

AL MANSURI

BUYUT AS SAYYID

MAJDAL ZUN

SHAMA

TYAR HARFA

AL BAYYADAH

ZIBQIN

JABAL BASIL

AL JIBBAYN

SHIHIN

7-18

7-17

7-1B

7-1A

7-1

7-2

7-4

514

630

7-6

7-3

7-5

7-6

323

Afb. 3 Zuid-Libanees landschap

plex is, dat het — gezien de beschikbare plaatsruimte — ondoenlijk is in dit artikel verder te gaan dan een algemene beschrijving. De geïnteresseerde lezer staat echter een uitgebreide literatuur ter beschikking: [4] [6] [7] [8].

Terrein en klimaat

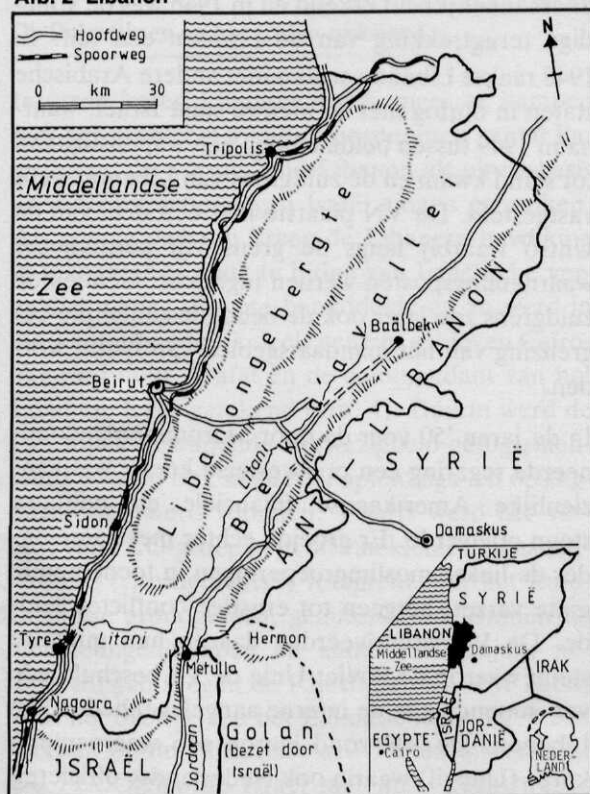
Libanon, met een oppervlakte van 10.400 km², is qua grootte vergelijkbaar met een ruime interpretatie van de Randstad plus Zeeland (afb. 2). Behalve de lange kustlijn houdt hiermee vrijwel elke gelijkens op. Het land heeft een smalle, laag liggende kuststrook die na ongeveer 5 km vrij steil overgaat in bergland met toppen tot 3000 m. Dit Libanon-gebergte, gemiddeld 15 à 20 km breed, strekt zich evenwijdig aan de kust uit. Daarachter bevindt zich de Beka'a-vallei, een hoogvlakte die

op 800 tot 1000 m boven de zeespiegel ligt. Hier ontspringt de Litani die aanvankelijk zuidwaarts, daarna diep ingesneden westwaarts vloeit. Oostelijk van de Beka'a-vallei ligt het Anti-Libanongebirge dat de grens met Syrië vormt. In het zuiden loopt deze rug door in de ruim 2800 m hoge berg Hermon die op zijn beurt de Golanhoogvlakte van de Beka'a-vallei scheidt. Op de Hermon en op de hogere gedeelten van de genoemde berggruggen ligt van december tot in mei sneeuw. Toch heeft Libanon een mediterraan klimaat, waarbij in de droge zomers de temperatuur overdag plaatselijk tot meer dan 35 à 40 °C kan oplopen en 's winters tussen november en maart de gemiddelde temperatuur rondom de 10 °C schommelt met zo nu en dan nachtvorst. Berucht zijn in die periode de hevige regenbuien. De militair behoeft dus een uitgebreide „persoonlijke standaarduitrusting”.

Ten zuiden van de Litani heeft Libanon een wat afwijkende structuur met, na de kustvlakte, een naar het zuiden toe steeds ruwer wordend, heuvelachtig tot middengebergte-achtig terrein met hier en daar diepe kloven en afnemende begaanbaarheid voor voertuigen (afb. 3). Het wegennet vertoont daardoor een soortgelijk beeld, waarbij ten zuiden van de Litani slechts twee à drie oost-west lopende wegen zijn te onderscheiden. De kustweg vanaf de Israëlische grens richting Beiroet is op de meeste plaatsen tweebaans en in feite de enige grote noord-zuidroute. De tweede noord-zuidroute loopt van de noordelijkste punt van Israël naar de Beka'a-vallei doch deze is voor dit artikel minder relevant. De rest van het wegennet is in het zuiden weliswaar vrij goed ontwikkeld, maar bestaat uit — naar Nederlandse maatstaven — tal van tertiaire en quaire weggetjes en paden die nochtans (zij het ten koste van veel slijtage) door terreinvoertuigen op vele plaatsen zijn te berijden.

Door oorlogsgeweld en verwaarlozing varieert de onderhoudstoestand van de wegen van matig tot zeer slecht. De enige spoorlijn in Zuid-Libanon

Afb. 2 Libanon

loopt langs de kust doch is deels verwoest en dus buiten gebruik. Ten zuiden van Beiroet bevindt zich de internationale luchthaven, en als bruikbare zeehaven is Beiroet eveneens van belang. Hoewel Libanon relatief vruchtbaar is (kuststrook en Bek'a), is de zuidelijke strook in het algemeen vrij rotsachtig en bestaat uit steenachtige akkers, afgewisseld met kale of met struiken bedekte gedeeltes. Een apart gebied vormen de vele citrusboomgaarden in het zuidwesten langs de kust. De enkele overgebleven ceders staan vrijwel alle in het noorden.

Bevolking

De bevolking (geschat op 2,5 miljoen) spreekt weliswaar één taal (Arabisch), doch is naar godsdienst — die een grote rol speelt in de onderlinge verhoudingen — zeer bont geschakeerd. Bovendien bevinden zich in het land ook nog naar schatting 400.000 tot 600.000 Palestijnen, die dus ruwweg 20% van de bevolking uitmaken. De Palestijnse vluchtelingen kwamen in twee golven Libanon binnen. De eerste golf kwam na de Arabisch-Israëliëse oorlog van 1948 en de tweede in 1970 toen Jordanië de PLO uit zijn land verdreef („Black September”).

Volgens de jongste schattingen bestaat 40% van de bevolking uit christenen (waarvan ruim de helft Maroniet) en 60% uit moslims (26% Soennieten, 27% Sji'ieten en 7% Druzen). Voor deze artikelenreeks is van belang dat in Zuid-Libanon de bevolking voor 85% uit Sji'ietische moslims bestaat.

De staatsinrichting, en daarmee de politieke en bestuurlijke machtsverdeling, is echter gebaseerd op de volkstelling van 1932 waarbij zich het aantal christenen t.o.v. aantal moslims verhield als 6:5 [6]. Bij de verdeling van hoge ambten, kamerzetsels en andere beleidsfuncties roept deze niet meer met de werkelijke inwonersaantallen corresponderende machtsverdeling latente en veelvuldig tot uitbarsting komende spanningen op. Van de mannelijke bevolking is 22% analfabeet; van de vrouwen 42%.

Geschiedenis

De geschiedenis van de Libanese bevolking is een

aaneenschakeling van kleine en grote veelal onderlinge oorlogen, veten en twisten, die tot op heden nog lang geen einde lijkt te hebben genomen. Burgeroorlogen en moordpartijen tussen godsdienstige groeperingen en familieclans volgen elkaar in een schier eindeloze reeks op.

Van het begin van de 17e tot het midden van de 19e eeuw viel het Libanese gebied onder het Ottomaanse of Osmaanse Rijk (dynastie van Turkse sultans). In 1860 leidde de bezorgdheid van de westerse landen over de moordpartijen tussen Maronieten en Druzen tot een eerste Franse interventie. Daarna trad een relatief rustige periode in, die onder Turks bestuur tot aan de Eerste Wereldoorlog duurde. In Libanon werd daarna hard gevochten waarbij Turkse troepen het land danig plunderden. Na deze oorlog kreeg Frankrijk van de Volkenbond het mandaat over Syrië en Libanon. In 1920 ontstond de staat Groot-Libanon waarna in 1925 de naam werd gewijzigd in „Libanese Republiek”. Dat nam niet weg dat de Fransen het gebied bestuurden als een eigen kolonie.

In de Tweede Wereldoorlog werd Libanon opnieuw strijdtoneel en veroverden „Vrije Fransen” en Engelse troepen de republiek op de Franse „Vichy-troepen”. Kort daarna werd de Libanese onafhankelijkheid erkend en in 1946 was de volledige terugtrekking van de Fransen een feit. In 1948 raakte Libanon samen met andere Arabische staten in oorlog met de nieuwe staat Israël, waarna in 1949 tussen beide landen een wapenstilstand tot stand kwam en de zuidgrens van Libanon werd vastgesteld. De VN plaatste hier een deel van de Untso waarbij langs de grens vijf permanente waarnemingsposten werden ingericht. Genoemde zuidgrens zou later ook de beoogde zuidelijke begrenzing van het mandaatsgebied van Unifil worden.

In de jaren '50 voer de door Maronieten gedomineerde regering een pro-westerse koers, wat aanzienlijke Amerikaanse financiële en militaire steun opleverde. Er groeide echter met name onder de linkse moslimgroeperingen in toenemende mate verzet, hetgeen tot ernstige conflicten leidde. De VS intensiverden daarop hun militaire steun waarop de Sovjet-Unie de VS beschuldigde van inmenging in de interne aangelegenheden van Libanon. De VR zond hierop een waarnemerskorps (Unogil) waarin ook Nederlandse officieren

Afb. 4 Yasser Arafat

waren opgenomen. De interne strijd verhevigde echter waarna, op verzoek van de Libanese regering, de VS 10.000 militairen aan land brachten. Onder druk van de VN trokken de Amerikanen zich na enkele maanden weer terug. (NB: zo'n Amerikaanse interventie zou zich in 1982 met even weinig resultaat herhalen!)

De Palestijnen en het Caïro-akkoord

Intussen kreeg Libanon steeds meer te kampen met het probleem van het toegenomen aantal Palestijnen, die vooral Zuid-Libanon als uitvalsbasis voor terreuracties tegen Israël gingen gebruiken. Als gevolg daarvan kreeg de Libanese bevolking in toenemende mate te lijden van Israëlische vergeldingsacties. Egypte bemiddelde en zo werd in 1969 het inhoudelijk deels geheim gebleven Caïro-akkoord door Arafat en de commandant van het Libanese leger getekend (afb. 4). Daarin werd de Palestijnse gewapende aanwezigheid gereguleerd waarbij ook in allerlei opleidings- en opslagfaciliteiten werd voorzien. Voorts werd het verblijf van PLO-groepen in tal van kleine permanente bases („settlements”) verspreid over het Zuid-Libanese grondgebied, geautoriseerd. Binnen de vluchtelingenkampen en andere Palestijnse nederzettingen kregen de Palestijnen de vrije hand; voor het overige zou het Libanese leger algemeen toezicht op de Palestijnse activiteiten uitoetenen. De PLO beloofde Israël niet meer rechtstreeks

vanuit Zuid-Libanon aan te vallen zodat de soevereiniteit en de veiligheid van Libanon niet door haar toedoen zouden worden geschaad. (De PLO zou zich nog dikwijls op dit Caïro-akkoord beroepen en de uitvoering van het Unifil-mandaat zou daardoor later ernstig worden bemoeilijkt!) De PLO ging overigens door met Israël vanaf Libanees gebied aan te vallen, zodat het zuiden bleef lijden onder de Israëlische vergeldingsacties. Daardoor liep de spanning tussen Libanezen en Palestijnen zó hoog op dat in 1973 Libanese leger-eenheden Palestijnse vluchtelingenkampen aanvielen. De Arabische staten bemiddelden opnieuw en de PLO stemde opnieuw erin toe haar commando-acties vanaf Libanees grondgebied te staken en haar zware wapens te verwijderen. En bovendien zouden de vluchtelingenkampen niet meer als opleidingscentra worden gebruikt. Later zou blijken dat er ook ditmaal niets van deze beloften terecht kwam.

De Burgeroorlog van 1975-1976

Onderwijl bleef het links-islamitische verzet tegen de onevenredige machtspositie van de Maronitische christenen groeien. In die spanningen speelden ook factoren mee als de verhouding tussen arm en rijk, de rivaliteit tussen politieke machthebbers en de verschillen in doelstellingen van pan-arabische nationalist en Palestijnen enerzijds en van Libanees-Maronitische nationalist anderzijds. Bovendien speelden daar doorheen nog allerlei vetes mee tussen familieclans die niet zelden privé-legertjes erop nahielden. Er was dus conflictstof te over voor een nieuwe burgeroorlog die prompt in 1975 uitbrak en 19 maanden duurde. Naar schatting verloren 80.000 Libanezen en Palestijnen het leven!

Het Libanese leger, samengesteld uit 18.000 uit alle delen van de bevolking afkomstige militairen, viel volledig uiteen. Een van de brokstukken belandde in het zuiden en stond onder commando van de maronitische majoor Haddad.

De Arabische vredesmacht

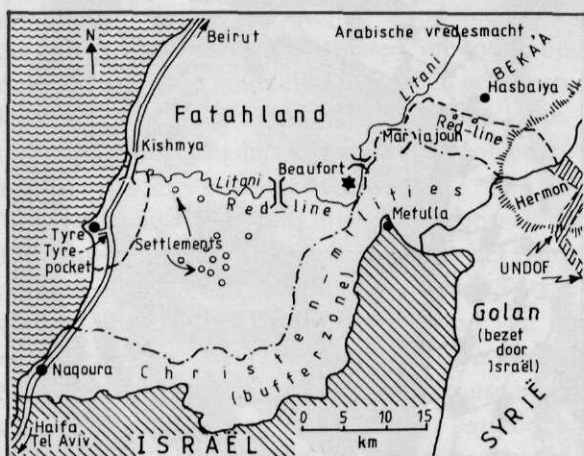
Aanvankelijk steunde Syrië de moslims en de Palestijnen met wapens en munitie. Later echter, toen de Maronieten in het gedrang kwamen, vreesde Syrië o.a. een Israëlisch ingrijpen ten gun-

ste van de Maronitische christenen en interve-
nieerde in 1976 met een strijdmacht van ruim
20.000 man. Op aandrang van andere Arabische
staten werd de Syrische strijdmacht symbolisch
versterkt met enkele bataljons uit Soedan, Koe-
weit en Saoedi-Arabië en omgedoopt in „Arabi-
sche vredesmacht”. Syrië bleef daarin echter do-
minant.

Israël dreigde nu prompt met oorlog indien deze
Arabische vredesmacht zich ten zuiden van de Li-
tani zou begeven, welke oost-westlijn als de
„Red-line” zou voortleven. De Syriërs hielden
(en houden) zich inderdaad aan deze begrenzing
van hun optreden.

Tegelijkertijd begonnen de Israëli's majoor Had-
dad te helpen een christelijk legertje te vormen en
dit als bezetting van een bufferzone langs de Is-
raëlische noordgrens te installeren. Deze strook
Zuid-Libanees grondgebied, van gemiddeld 6 à 8
km diepte, was primair bestemd om Palestijnse in-
filtraties uit Zuid-Libanon tegen te gaan (afb. 5).

De Arabische Vredesmacht (ook wel Arabische
afschrikkingsmacht genoemd) was o.m. belast met
de inzameling van zware wapens van de met el-
kaar strijdende partijen, ook dus van die van de
Palestijnen, maar door de Israëlische oorlogsdreig-
ing, indien de „Red-line” zou worden overschre-

Afb. 5 De situatie in Zuid-Libanon aan de vooravond van de instelling van Unifil

den, bleef de toch al niet zo nauwkeurig gehouden
inzameling beperkt tot het gebied ten noorden van
de Litani. Zodoende bleef in Zuid-Libanon een
keur van zware wapens in Palestijnse handen ach-
ter. De Palestijnen konden nu weer alle aandacht
richten op het zuiden en werden gaandeweg steeds
actiever tegen Israël. Zuid-Libanon, gerekend
vanaf Sidon, werd zo in de jaren '70 „Fatah-land”.
Als gevolg daarvan bleven nieuwe Israëlische ver-
geldingsacties natuurlijk niet uit waardoor een
omvangrijke vluchtelingenstroom van sji'ietische
zuiderlingen op gang kwam. (SLOT VOLGT)

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wèl graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?

Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
(contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en
tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meldt u als lid bij de secretaris: v. Alkemadelaan 51, 2597 AB Den Haag.

Naar een nieuwe consensus over defensie

In 1983 publiceerde het „Centre for European policy studies (CEPS)” in Brussel een document, geschreven door Simon May, waarin vier eerste vereisten werden voorgeschreven voor een brede publieke ondersteuning van een (nucleaire) verdediging in West-Europa.

Vereisten voor publieke ondersteuning van defensie in West-Europa

Ten eerste zou het aantal op Europese bodem gestationeerde atoomraketten van de Verenigde Staten dat de Sovjet-Unie kan treffen, moeten worden beperkt tot het absolute minimum, nodig om de geloofwaardigheid van de nucleaire afschrikking door de VS te handhaven.

Ten tweede zouden de Westeuropese onderlinge samenwerking voor de verdediging van hun eigen gebied moeten verbeteren en versterken, zonder daarbij de militaire verplichtingen van de Verenigde Staten aan hen te verstoren. De voordelen van zo'n ontwikkeling zouden zijn:

- a. het vergroten van het vertrouwen van de Europeanen in hun mogelijkheden een oorlog in Europa te beheersen en daardoor te voorkomen dat een conflict uitbreekt of onnodig escaleert;
- b. het versterken van het Westeuropese zelfvertrouwen ten opzichte van de Sovjet-Unie om zo in een betere positie te komen om de eigen prioriteiten in de Oost-Westdiplomatie vast te stellen.

Ten derde zou West-Europa ook meer invloed moeten kunnen uitoefenen op de Oost-Westpolitiek van de supermachten en daardoor meer stabiliteit in de verhoudingen bewerkstelligen. De Si-

berische gaspijpleiding en de onderhandelingen over „Intermediate range nuclear forces (INF)” zijn twee voorbeelden van zaken waarin de Europeanen erin zijn geslaagd de politiek van de VS bij te stellen.

Ten vierde moeten Westeuropese regeringen de mensen laten zien dat ze bij de supermachten erop aandringen ten minste evenveel nadruk te leggen op maatregelen tot beperking van de kans op oorlog en te verhinderen dat er oorlog zal uitbreken, als op de feitelijke wapenvermindering. Bijvoorbeeld:

- a. faciliteiten voor „command and control” in het Europese operatietoneel moeten talrijker worden — zodat er bij de verwoesting van enkele daarvan andere ter vervanging overblijven — en de communicatiemiddelen zouden beter moeten zijn ingesteld op herstel na verwoesting. Dat zou elke poging van Sovjetrussische leiders om preventieve aanvallen op West-Europa te beginnen in de hoop op uitschakeling van de voor het verloop van de oorlog en de verdediging essentiële commandocentra nutteloos maken;
- b. er moet een betere conceptie komen voor het deëscaleren van een oorlog nadat de communicatie tussen en binnen de geallieerde regeringen ernstig is verminderd of zelfs geheel tot stilstand is gekomen als gevolg van de aan verbindingssystemen toegebrachte schade. Simon May vond het opvallend dat er door academische instellingen, laat staan door regeringen, zo weinig aandacht werd besteed aan de vraag hoe een oorlog in de hand kan worden gehouden en beëindigd.

Met het oog op deze laatste opmerking moet erop worden gewezen dat het, in een periode van stijgende internationale spanning, voor staat en maatschappij van het allergrootste belang is zo gelijkmatig mogelijk te blijven functioneren. Door

De auteur is beleidsmedewerker bij de Staf voor de Civiele Verdediging van het ministerie van binnenlandse zaken. Hij schreef dit artikel echter op persoonlijke titel.

de jaren heen hebben de hoge technologie en internationale handel niet alleen bijgedragen tot welvaart en welzijn in onze maatschappij, maar ook aan de kwetsbaarheid ervan. Om die kwetsbaarheid te verminderen en de crisisstabiliteit te verhogen zijn civiele paraatheidsmaatregelen noodzakelijk. Daarom is civiele verdediging niet alleen volledig in overeenstemming met de pogingen een geloofwaardige verdediging te handhaven, maar dient ze tevens te worden gerekend tot de eerste vereisten voor de publieke ondersteuning van de verdediging in West-Europa.

De overige drie door May genoemde vereisten komen hierna aan de orde.

Historisch perspectief

Uit historisch perspectief veroorzaakte de Tweede Wereldoorlog een duidelijk keerpunt in de buitenlandse politiek van Nederland. Vóór de oorlog koesterden de Nederlanders zich in de traditie van een maritieme handelsgeest, neutraliteit bij continentale conflicten en gereserveerdheid ten opzichte van internationale machtspolitiek. In plaats van „Realpolitik” verkoos Nederland het gebruik van morele en juridische argumenten in de diplomatie. Vlak voor de Eerste Wereldoorlog werd het Internationale Gerechtshof gevestigd in Den Haag en tijdens die oorlog slaagden de Nederlanders erin een politiek van neutraliteit en ongebondenheid te voeren. De Duitse invasie gedurende de eerste dagen van mei 1940 deed niet alleen de Nederlandse neutraliteit geweld aan, maar veroorzaakte ook een breuk met de oude traditie van Nederlands buitenlandse politiek.

Reeds tijdens de Tweede Wereldoorlog legde de naar Londen uitgeweken Nederlandse regering de basis voor een sterke samenwerking met België en Luxemburg, en in het bredere Europese en Atlantische kader. Sommige mensen beweren dat er voor de Nederlandse neutraliteit van voor de Tweede Wereldoorlog geen echt alternatief was. Zij hebben waarschijnlijk gelijk. Maar evengoed is het ook moeilijk een uitvoerbaar alternatief te bedenken voor de Nederlandse deelneming in de internationale bondgenootschappen van de Westerse Unie en het Noordatlantische Verdrag van na de Tweede Wereldoorlog.

De poging van de Westeuropese landen, met inbe-

„Nederland vertrouwde op de afschrikkende werking van het Amerikaanse strategische arsenaal — een goedkope oplossing . . .”

grip van Nederland, aan het begin van de jaren '50 om een Europese politieke unie en een Europese defensiegemeenschap op te bouwen mislukte. Dat had voor het verloop van de Nederlandse buitenlandse politiek twee belangrijke consequenties. In de eerste plaats werd een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de economische zaken aan de ene en veiligheidsaangelegenheden aan de andere kant. De economische zaken werden behandeld in het kader van de Organisatie voor Europese economische samenwerking (OEES/OESO), de Europese Gemeenschap voor kolen en staal (EGKS), de Europese gemeenschap voor atoomenergie (Euratom) en de Europese economische gemeenschap (EEG). In de tweede plaats volgde de Nederlandse regering een veiligheidspolitiek die, volgens Joris Voorhoeve, kon worden samengevat in vier basisthema's: 1. voorrang geven aan NAVO-belangen, 2. ondersteunen van Amerikaans leiderschap, 3. binden van West-Duitsland aan de NAVO, 4. concentratie op strategische afschrikking. Voorhoeve concludeerde, dat:

Nederland aldus vertrouwde op de afschrikkende werking van het Amerikaanse strategische arsenaal — een goedkope oplossing voor de Nederlanders. (. . .) Deze strategie brengt echter een verhoogd risico voor Nederland met zich mee ingeval de afschrikking faalt. (. . .) Om te voorkomen dat de bewapeningswedloop zou toenemen als gevolg van pogingen de conventionele superioriteit van het Oostblok te evenaren, heeft Nederland in feite een Westeuropese positie van militaire inferioriteit geaccepteerd als het minste van twee kwaden.

Als dat waar is. Als de Nederlanders ècht vertrouwden op het Amerikaanse strategische arsenaal, hoe kon het dan gebeuren dat Nederland de rol van „gewetensbezwaarde” speelde in discussies over het beroemde dubbelbesluit van de NAVO-Raad in december 1979? Sinds 1971 was de officiële politiek van de Nederlandse regering: de rol van nucleaire wapens verminderen. Maar, zoals zo vaak het geval is bij politieke uitspraken, niemand kon verklaren wat nu precies de betekenis van deze woorden was. Werden ze gebruikt als argument tegen de idee van „zwarte vergelding”

en ten gunste van de strategie van het flexibele antwoord? Was het een argument tegen de afschrikking? Was het een argument voor vermindering van nucleaire arsenalen om de wapenwedloop te stoppen? Of was het een argument voor de zogenaamde verhoging van de nucleaire drempel? Naarmate de dubbelzinnigheid in de uitspraken van politici toenam, werd de openhartigheid van de vertegenwoordigers van de vredesbeweging groter. In 1977 begon het Interkerkelijk vredesberaad (IKV) met de campagne „Kernwapens de wereld uit, te beginnen uit Nederland” en verzette zich met succes tegen de introductie van een „Enhanced radiation reduced blast (ERRB)”-wapen, beter bekend als de neutronenbom. De leiding van het IKV bestond uit bekwaame organisatoren die in het begin van de jaren '80 in staat waren honderdduizenden mensen de straat op te krijgen om te protesteren tegen de stationering van kruisraketten in Nederland. Maar het was niet alleen de organisatorische bekwaamheid van de IKV-stafleden die de mensen in zo groten getale mobiliseerde. Ten minste drie factoren begunstigen de door de vredesbeweging gevoerde actie.

1. De essentie van het dubbelbesluit was het gelijktijdig onderhandelen en voorbereiden van de plaatsing. De behoefte aan een adequate „mix” van conventionele en nucleaire wapens in Europa werd gekoppeld aan het vooruitzicht van vrede en veiligheid op een lager bewapeningsniveau in zowel het Oosten als het Westen. Met andere woorden: er worden twee onderhandelingstafels gecreëerd: één voor onderhandelingen tussen Oost en West en één voor onderhandelingen binnen het Westen.

2. Hoewel de Nederlandse regering geen voetnoot plaatste bij het eindcommuniqué van de vergadering van de NAVO-Raad op 12 december 1979, gaf minister-president Van Agt in het Nederlandse parlement echter een verklaring uit over de Nederlandse positie, die ernstige twijfels deed rijzen over de Nederlandse houding ten aanzien van het dubbelbesluit. Het nationale politieke debat sleepte zich voort en de veiligheidsdiscussie verminderde tot een simpel meningsverschil: voor of tegen plaatsing.

3. In het begin van de jaren '80 begon de Nederlandse regering met een serieus bezuinigingsbe-

leid, teneinde het land te genezen van wat door economen een „Nederlandse ziekte” werd genoemd: stijgende arbeidskosten — werkloosheid — stijgende overheidsuitgaven en begrotingstekorten. De politieke oppositie was niet echt in staat een uitvoerbaar alternatief te presenteren voor de bezuinigingspolitiek, noch wilde ze op grote schaal maatschappelijk verzet ertegen organiseren. De sociaal-democraten en de meer linkse partijen in het parlement waren echter erg gewillig

Walter Laquer had niet helemaal gelijk toen hij „Hollanditis” omschreef als „neutraliteit onder een andere naam”.

om samen te werken met de vredesbeweging teneinde hun achterban en kiezers tegen de INF-ontploffing te mobiliseren. Tot op zekere hoogte kunnen de vredesdemonstraties worden gezien als een neveneffect van het bezuinigingsbeleid, de medicijn die werd gebruikt om de economie te genezen van de „Nederlandse ziekte”. Vredesdemonstraties fungeerden dus in zekere zin als bliksemafleider voor de oppositie tegen economische-bezuinigingsmaatregelen.

De Amerikaanse neo-conservatief Walter Laquer had dus niet helemaal gelijk toen hij de term „Hollanditis” omschreef als „neutraliteit onder een andere naam”. In 1985 weersprak Philip Everts Laquers mening door te beweren, dat de Nederlandse situatie relatief uniek was en niet kon worden verklaard uit een voorkeur voor zekere waarden of ideeën. Hij zocht de oorzaak veeleer in de relatieve openheid van het Nederlandse politieke systeem, dat (binnenlandse) personen en pressiegroepen toestaat het buitenlands-politieke beleid te beïnvloeden. De uitslagen van elkaar opvolgende publieke enquêtes hebben duidelijk gemaakt dat ondersteuning van de NAVO groot, en grotendeels constant, is geweest. Bijvoorbeeld in 1981, het jaar waarin de eerste van twee grote anti-atoomdemonstraties werd gehouden, geloofde 95% van de VVD-kiezers dat Nederland in de NAVO moest blijven, evenals 90% van de CDA-kiezers en 70% van de PvdA-aanhangers. Ook in mei 1987 wenste een (grof) gemiddelde van 75% van de Nederlandse bevolking dat de regering het land in het bondgenootschap zou houden. ▷

De NAVO en de volgende generatie

Een ander aspect van het probleem ligt in de veranderende waarden en prioriteiten van de volgende generatie, die tijdens de oorlog in Vietnam en het eerste tijdperk van ontspanning en wapenbeheersing na de Tweede Wereldoorlog is opgegroeid. De Nederlandse cijfers laten iets zien van de uitwerking op die volgende generatie: jongeren zijn minder enthousiast over de NAVO dan de oudere generaties. In 1980 was van de hoger geschoolden ouder dan 35 jaar 63% voor de „NAVO zoals zij is”, maar van de hoger geschoolden onder de 35 was niet meer dan 44% die mening toegevoegd. De NIPO-enquête van mei 1987, waaraan hier is gerefereerd, laat zien dat ongeveer 80% van de mensen boven de 35 wenste dat Nederland lid bleef van de NAVO; in de leeftijdsgroep 20-35 kwam dat cijfer net op 65%. Dat wil niet zeggen dat de jongere generatie een duidelijk inzicht heeft in een alternatief voor de NAVO; het punt is de onder de jongeren afnemende geloofwaardigheid van het bondgenootschap.

Ziet de jonge generatie in haar geheel een duidelijk alternatief voor de NAVO? Wanneer zo'n beeld zou moeten worden getekend naar aanleiding van de algemene enquêtes, dan is het antwoord duidelijk: *nee*. Die conclusie komt niet alleen voort uit de enquêtes, uitgevoerd in opdracht van de Nederlandse Atlantische Commissie, maar ook uit de *Eurobarometer* van najaar 1988. Milieu-aangelegenheden, samenwerking op het gebied van onderzoek en technologie en ontwikkelingssamenwerking nemen een belangrijke plaats in op de lijst van prioriteiten voor Europese samenwerking; vrede en veiligheid worden gevonden aan het einde van de lijst van de gewone man.

Voor een politicus zou het dus onverstandig zijn van de (her)schepping van een Europese defensiegemeenschap het belangrijkste punt op zijn lijstje van politieke prioriteiten te maken. Voor dat punt is geen menigte enthousiaste kiezers te vinden die een politicus zeker doet zijn van een plaats in het parlement. Maar een nadere studie van de ontwikkelingen in de internationale verhoudingen na de Tweede Wereldoorlog maakt de politieke behoefte aan een grotere rol voor de buitenlandse politiek en de veiligheidssamenwerking in het proces

van Europese samenwerking en integratie alleszins begrijpelijk.

Het is dus slechts ten dele als gevolg van binnenlandse factoren, dat de Nederlandse regering nieuwe accenten in haar veiligheidsbeleid heeft geplaatst. De NAVO is evenzeer onderdeel van de „nieuwe consensus” die na het kruisraketendebat is ontstaan, als dat zij deel uitmaakte van de „oude consensus”, die eerder door Voorhoeve werd beschreven. Het belangrijkste obstakel voor consensus is in feite de wijdverbreide oppositie tegen atoomwapens onder het publiek in het algemeen. Natuurlijk hebben de politieke partijen deze afkeer verwoord en in partijprogramma's aandacht eraan geschonken. De politieke verdeeldheid ten aanzien van defensie strekt zich niet uit tot de nationale verdediging of de NAVO. Het beeld van de NAVO zou echter zeer verbeteren wanneer de organisatie de Europeanen zou toestaan eensgezind en met krachtiger stem te spreken.

De nieuwe defensieconsensus

Zoals al eerder is opgemerkt kunnen argumenten ten gunste van een sterkere Europese defensie-identiteit niet onmiddellijk worden ontleend aan de opvattingen zoals die blijken uit de gebruikelijke grote publieke-opiniepeilingen. Dat neemt echter niet weg dat de internationale verhoudingen zich in de loop der jaren hebben ontwikkeld en dat moet worden bekeken in hoeverre de internationale structuren en organisaties nog steeds voldoende aan actuele situaties en omstandigheden beantwoorden:

- de Westeuropese economie heeft zich ontwikkeld van een staat van afhankelijkheid tot een die concurreert met de Amerikaanse economie;
- West-Europa moet herhaaldelijk antwoorden op kritiek uit Washington over „burden-sharing”;
- West-Europa heeft óók zo zijn eigen belangen en opvattingen over veiligheid:
  - geen vermindering van de „extended deterrence” (SDI, Reykjavik);
  - handhaving van de afschrikkende betekenis van „Shorter range nuclear forces (SNF)” in plaats van het beklemtonen van de mogelijkheid ermee te vechten in tijd van oorlog („discriminate deterrence”);

— militaire produktie volgens het principe van een „two-way-street”;

— mogelijkheden en methoden van crisisbeheersing;

— benadering van crisis en conflicten buiten het verdragsgebied van de NAVO;

• West-Europa, dat meer intensieve (handels)-betrekkingen heeft met de Sovjet-Unie en andere Oostbloklanden dan de Verenigde Staten;

• West-Europa, dat in zijn geheel als enige een duidelijk alternatief kan presenteren voor de gedachte van een „gemeenschappelijk huis Europa” van Mikhail Gorbatsjov in een tijdperk van ontspanning;

• ontwikkeling van Europese samenwerking en integratie naar „1992” die wordt aangevuld/voltooid door Europese veiligheidssamenwerking.

Hoe kunnen de Westeuropeanen een gemeenschappelijk huis Europa aan „buurman” Gorbatsjov ontzeggen als ze de eigen burgers geen duidelijk alternatief kunnen voorleggen? Hoe kan de democratie een rol spelen in de legitimering van de defensie-inspanningen in Europa, als er geen werkelijke Europese democratie is? Wat is de rechtvaardiging van het recruterend van militairen voor een nationale verdediging als ze allen leven in een Europa zonder grenzen? Hoe kunnen Europese staten, die ernaar streven hun economische belangen in een Europese monetaire unie samen te brengen, nationale veiligheidsbelangen blijven

De originele nul-optie is niet door Gorbatsjov, maar in het Westen bedacht!

najagen in een bondgenootschap van zestien landen?

De „nieuwe consensus” die in Nederland naar voren komt kan worden samengevat in twee woorden: *Europeanisering* en *conventionalisering*. Deze nieuwe consensus bestaat volgens Jan-Geert Siccama uit de volgende vijf basiselementen, die in opmerkelijke mate overeenkomen met de criteria van Simon May, die aan het begin van dit artikel zijn geformuleerd.

1. Handhaving van het NAVO-lidmaatschap.
2. West-Europa als geheel een duidelijk profiel binnen de NAVO laten ontwikkelen.

3. De afhankelijkheid van atoomwapens verminderen.

4. De behoefte aan ontspanning tussen Oost en West beklemtonen en de onderhandelingen over wapenbeheersing voortzetten.

5. Een militaire rol buiten het verdragsgebied van de NAVO alleen in een internationale opzet accepteren, bv. in het kader van de Verenigde Naties of de Westeuropese Unie.

Conclusie

In het recente verleden zijn in Nederland intensieve discussies gevoerd over atoomwapens, defensie-uitgaven en de verhoudingen in het bondgenootschap. Er bestaat geen twijfel over dat deze discussies in een vrije en open maatschappij als die van Nederland zullen doorgaan. In dat opzicht verschilt de Nederlandse situatie niet veel van die in andere Westeuropese landen, behalve misschien met de opvallende uitzondering van Frankrijk.

De bijzondere omstandigheden in de Nederlandse politiek, zoals die bestonden aan het eind van de jaren '70/begin jaren '80 en die voor Nederland een iets andere koers dan de algemene NAVO-richting veroorzaakten, bestaan niet meer. Achteraf bekeken kan men zelfs zeggen dat de NAVO in haar geheel het Nederlandse voorstel voor een nul-optie in de INF-onderhandelingen heeft geaccepteerd. Hoewel sommigen in het Westen niet helemaal gelukkig zijn met dit resultaat, is het belangrijk zich te realiseren dat de originele nul-optie niet door Gorbatsjov, maar in het Westen is bedacht!

De populariteit van de Sovjetrussische leider is opmerkelijk, maar niet onrustbarend. Eind 1988 was hij in Nederland populairder dan de Nederlandse minister-president: in antwoord op de vraag welk staatshoofd of welke regeringsleider ons land het vriendschappelijkst gezind was antwoordde 82% van de Nederlanders ten gunste van Gorbatsjov, 65% zei Lubbers en Reagan haalde maar 50%. Het is duidelijk dat „Gorby” zijn imago niet baseert op het succes van zijn politiek binnen de Sovjet-Unie, maar op de goede naam die hij heeft door zijn initiatieven en de presentatie in het buitenland. ▷

Onder deze omstandigheden is de verklaring die het Actiecomité voor Europa tijdens de vergadering van 18 en 19 januari 1988 in Parijs heeft aangenomen, nog volledig actueel: de Westeuropese landen moeten

... een aanzienlijke sprong voorwaarts maken door het verruimen van de horizon van 1992: de interne markt zonder grenzen moet zeker worden voltooid, maar tegelijkertijd moet in economische, monetaire en maatschappelijke, evenals in defensie- en veiligheidsaangelegenheden, de ba-

sis worden gelegd voor het voltooiën van het streven naar een Europese unie.

De beperkingen die uit het oogpunt van veiligheidspolitiek aan dit streven moeten worden gesteld is dat toenemende Europese samenwerking zich afspeelt binnen het kader van het Atlantische bondgenootschap en aldus bijdraagt aan de opbouw en versterking van een Europese zuil binnen de NAVO.

Literatuur

Eurobarometer 14. EG-Commissie, Brussel (1980).

W. K. Domke, R. C. Eichenberg en C. M. Kelleher — Consensus lost? Domestic politics and the 'crisis' in NATO. *World Politics* 39(1987)(4).

B. J. van Eenennaam — 48 kruisraketten. Den Haag (1988).

Europa van morgen (1988)(21 sep).

P. P. Everts — *Controversies at home: domestic factors in the foreign policy of the Netherlands*. Dordrecht (1985).

S. May — *On the problems and prerequisites for public*

support for the defence of Western Europe. Brussel (1983).

Bericht 2112. Ned. Inst. v. Publieke Opinie, Amsterdam (1981).

J. G. Siccama — Consensus in het Nederlandse veiligheidsbeleid. *Int. Spectator* 41(1987)(8).

I.-L. Skarstein — *Interim report of the Subcommittee on Public information on defence and security*. Civilian affairs committee North Atlantic Assembly, Brussel (1987).

J. J. C. Voorhoeve — *Peace, profits and principles*. Den Haag (1979).

Dringend verzoek aan auteurs

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met *anderhalve of dubbele regelafstand*. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie het recente juninummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint in schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook in toenemende mate *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma (bv. „Graphix”).

REDACTIE

ir. P. J. Bons en drs. R. Poelstra

resp. luitenant-kolonel van de technische staf en logistiek beleidsmedewerker DMKL

Integrale goederenstroombeheersing in de KL-onderhoudsomgeving?

De vakliteratuur staat tegenwoordig bol van „integrale goederenstroombeheersing”; alle professionele verenigingen en adviesorganisaties sloven zich uit in het organiseren van seminars en cursussen op dit gebied. In diverse gelederen van de KL-organisatie leeft het gevoel dat de KL enigszins is achtergebleven in de ontwikkeling van het „logistieke denken” ten opzichte van de civiele industrie. Bovendien staan de exploitatielasten van het KL-materieel momenteel erg onder druk. Een reden te meer om inspiratie te putten uit de civiele logistieke ontwikkelingen teneinde de kosten van de bevoorrading reservedelen omlaag te brengen.

Bepaalde basisgedachten uit de civiele logistieke ontwikkelingen kunnen van belang zijn voor de reservedelenbevoorrading van de KL. Hiervan gebruik makend komen wij in dit artikel tot een alternatief bevoorradingssysteem voor reservedelen. Daarbij worden twee goederenstromen onderscheiden (economisch repareerbare items en overige reservedelen), die binnen twee „bevelresorts” (NS en 1Lk) dienen te worden beheerd. Dit impliceert dat beide ressorts een basisdepot voor „overige” reservedelen krijgen en dat de KL-bedrijven gaan optreden als basisdepot voor de bij hun specialisatie passende ruilartikelen. De functie van de DMKL zal dan beperkt blijven tot de verwerving. De rol van de DMKL bij de beheersing wordt voornamelijk gekenmerkt door het opleggen van budgettaire restricties.

De operationele commandanten krijgen in deze zienswijze de bij hun taak passende verantwoordelijkheden en bevoegdheden t.a.v. de benodigde middelen voor de instandhouding van hun materieel.

Wat is integrale goederenstroombeheersing?

In het algemeen is de toelevering van goederen te

beschouwen als een ondersteunend proces voor een of ander productieproces. Als men ruim van te voren precies weet wat men wil gaan produceren, is het in principe niet nodig voorraden aan te houden. Men zorgt dan ervoor dat het benodigde materiaal precies op tijd wordt geleverd. Dat is een aantrekkelijke gedachte, omdat voorraad houden geld kost. De term „integraal” in het kopje duidt op twee ontwikkelingen.

— Enerzijds het streven binnen een bedrijfskolom, dus over de eigen bedrijfsgrenzen heen, voorraden te minimaliseren. Dat vergt nauwkeurige afstemming met toeleveranciers en afnemers.

— Anderzijds het streven binnen het eigen bedrijf zo doelmatig mogelijk te werken. Dit betekent dat de benutting van produktiemiddelen (personeel en machinepark) en de kosten van distributie (transport, opslag, overslag) van materiaal optimaal zijn.

Wat uiteindelijk optimaal zal zijn hangt sterk af van de aard van het productieproces: de reeks mogelijkheden tussen massa- en enkelstuksproductie. Van belang is ook de mate waarin bepaald materiaal in verschillende eindproducten wordt toegepast.

Er zijn twee toonaangevende ontwikkelingen in de civiele industrie: JIT en MRP. De eerste staat voor „just in time” en behelst een productiefilosofie, afkomstig uit Japan. Deze wordt afgezet tegen de algemeen gangbare „just in case”-benadering. Dat laatste wil zeggen dat voorraden worden gebruikt om allerlei afstemmingsproblemen tussen processen te maskeren. In de JIT-filosofie staat centraal het streven naar zo laag mogelijke voorraden door de afstemmingsproblemen zichtbaar te maken en ze vervolgens op te lossen.

MRP (I) is geen filosofie, maar een voorraadbeheersingsconceptie, ontwikkeld dank zij de mogelijkheden die de computer biedt voor massale snel-

le gegevensverwerking. De afkorting staat voor „material requirements planning”. Later is MRP (I) verder ontwikkeld (uitgebreid) tot een productiebeheersingsconceptie, aangeduid met „manufacturing resources planning”, afgekort MRP (II). Die verdere ontwikkeling bestaat uit het integreren van de capaciteitstoe wijzing in de conceptie.

In dit artikel zijn wij met name geïnteresseerd in de basis van de MRP: het voorraadbeheersingssysteem. Dit systeem genereert (de autorisaties voor) bestellingen en leverdata (en stelt dus ook prioriteiten vast).

„Just in time”

JIT is een antwoord voor de massa(grote-serie)assemblageprocessen die worden geconfronteerd met grotere variëteiten aan klantenwensen en ook steeds korter wordende productcycli (d.w.z. dat produkten in steeds sneller tempo moeten worden opgevolgd door nieuwe of sterk verbeterde produkten). Hier is dus behoefte aan grotere marktflexibiliteit en daarmee ook productieflexibiliteit. De eerder veronderstelde schaalvoordelen van het in voorraad houden van materiaal komen onder druk te staan.

De JIT-filosofie vindt nu steeds meer toepassing in Europa, met name in de auto-industrie. Ze wordt gekenmerkt door het streven naar:

- minimale voorraadhoogte („zero inventory crusade”);
- minimale produktieseriegrootte („flow”-productie);
- betrouwbare en korte levertijd;
- hoge kwaliteit („zero defects”);
- eenvoud in organisatie van de productie t.b.v. betere planning en bestuurbaarheid.

Voorraden zijn in alle opzichten te zien als een bron van verspilling. De bedoeling is het produkt pas te maken wanneer het ook echt wordt gevraagd, zodat het direct op de markt kan worden afgezet. De bevoorrading is gebaseerd op de „pullmethode”, d.w.z.: de productie van componenten en onderdelen vindt plaats direct nadat de behoefte op de werkvloer ontstaat. Er wordt dus niet centraal van te voren vastgesteld hoeveel wanneer moet worden geproduceerd.

De besturing moet zo ver mogelijk naar de werkvloer worden teruggebracht. Een uitwerking ervan is bv. het Kanban-systeem. Kanbans (= kaart-

jes) geven autorisatie tot verplaatsing of productie van onderdelen en componenten in de produktieketen om de reeds uitgegeven onderdelen en componenten te vervangen. Dit systeem is toepasbaar voor een sterk repeterende productie met vaste routings.

Kleine produktieseries betekent meer omstellingen, dus meer omsteltijd en -kosten. Steltijden moeten dus drastisch worden teruggedrongen. Deze gewonnen bedrijfstijd wordt bij JIT weer aan het omstellen besteed om nog kleinere seriegroottes te bereiken en niet om nog meer voorraad te produceren. Voor wijzigingen in de omvang van de markt vraag zal een zekere capaciteitsflexibiliteit nodig zijn; derhalve moet ook de arbeidsinzet van werknemers flexibel zijn.

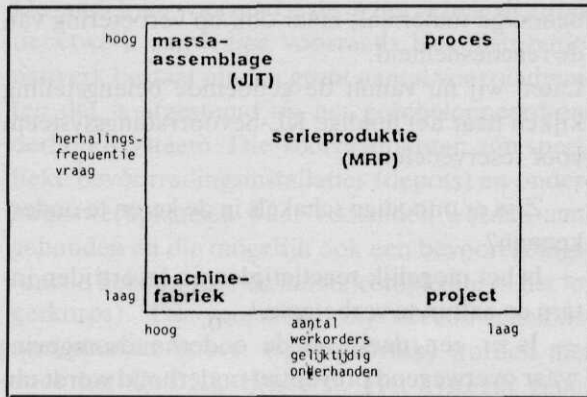
Bij JIT wordt uitgegaan van het gehele produktienetwerk, dat alle processen omvat, van basismateriaal tot gereed produkt. De toeleverancier is dan te zien als „verlengstuk” van het eigen proces. Om de afstemming over de eigen bedrijfsgrenzen heen te realiseren, wordt met een beperkt aantal leveranciers een langdurige samenwerkingsrelatie ontwikkeld. Daardoor kunnen tussenvoorraden en ontvangstcontroles als bron van verspilling worden opgeheven.

Verbetering van de kwaliteit reduceert verspillingen en heeft een positieve invloed op de markt. Het streven naar „zero defects” zorgt ervoor dat de fabrikant zich volledig kan concentreren op de productie, aangezien herstellingen niet aan de orde zijn.

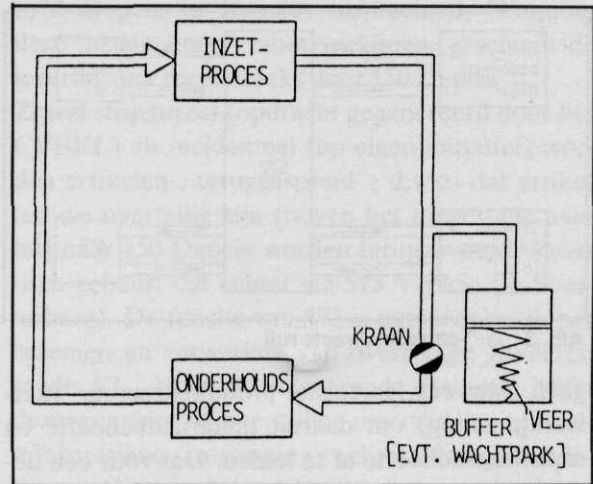
Een hoge complexiteit in organisatie en productieplanning impliceert dat het niet mogelijk is snel op eventuele veranderingen in de omgeving te reageren. De JIT-filosofie die is gebaseerd op het slagvaardig inspelen op markten, schrijft daarom eenvoud in organisatie en productieplanning voor, zodat een betere planning en besturing mogelijk worden.

„MRP”

MRP is een conceptie voor de kleine-serieproductie/assemblageprocessen die worden gekenmerkt door een zg. job-shopomgeving (bewerkingsgerichte productieorganisatie). Er wordt een beperkt aantal, min of meer complexe, produkten geproduceerd/geassembleerd, in kleine series. De basisontwikkeling is afkomstig uit de VS. Door de betere afstemming van productieplanning en ma-

Afb. 1 Typologie van productieprocessen

Afb. 2 Kringloopmodel

terialtoevoer worden de voorraden geminimaliseerd en de produktiedoorlooptijd bekort (eliminieren van wachttijden).

De bevoorrading is gebaseerd op de zg. „pushmethode”: de productie van componenten en onderdelen vindt plaats op basis van een centrale produktieplanning voor het eindprodukt. De ruggegraat van het systeem is de produktstructuur, want daarvan wordt de materiaalbehoefte (en in MRP (II) ook de capaciteitsbehoefte) afgeleid. De conceptie is niet geschikt voor de éénmalige fabricage van volledig klant-specifieke producten, omdat dan telkens een nieuwe produktstructuur zou moeten worden ingevoerd (zie afb. 1). Van belang voor de geschiktheid van de conceptie is ook de mate waarin dezelfde componenten en onderdelen in verschillende eindprodukten worden toegepast (men denke aan „familievorming”).

Toepassing in de KL-onderhoudsomgeving?

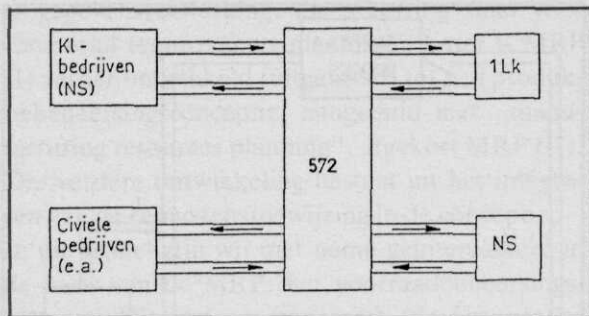
Tot zover kan worden geconcludeerd dat zowel JIT als MRP zijn toegespitst op productie/assemblageprocessen van fysieke produkten. De vraag is nu of er voldoende analogie bestaat tussen dergelijke processen en onderhoudsprocessen in de KL om JIT of MRP toe te passen. Daarbij is een aantal aspecten relevant die wij hier de revue zullen laten passeren.

In de eerste plaats is er verschil tussen het doel van het fysieke productieproces en het onderhoudsproces in de KL. Het eerste heeft een extern doel (bedienen van een markt); het laatste heeft een intern doel (in stand houden van de eigen produktiemiddelen van „gevechtskracht”). Het onderhouds-

proces moet daarom worden geplaatst in een kringloopmodel (afb. 2), waarin twee functies worden onderscheiden: het „inzetproces” en het „onderhoudsproces”. Hiertussen stroomt fysiek materieel. Dit betekent dat het productieproces een fysiek produkt levert, doch het onderhoudsproces feitelijk een dienst (die weliswaar aan een fysiek produkt wordt verricht).

In het fysieke-productieproces kan de structuur van het produkt uitgangspunt zijn voor de planning van de materiaalbehoefte (en de benodigde capaciteit) voor de productie. In het onderhoudsproces kan slechts de structuur van de activiteiten (waaruit de dienst bestaat) zo'n basis verschaffen: een vorm van netwerkplanning dus. (In 1986 heeft maj drs. Van der Krogt al gedeut op „ARP” in analogie met MRP [1].)

Hoeveel niet-stoffelijke „produkten” zijn er in het onderhoudsproces te onderkennen? Als wij die vraag hebben beantwoord, kunnen wij de analogie doortrekken v.w.b. de bedrijfstypologie. Hiertoe is het onderscheid tussen correctief en preventief onderhoud zinvol. Correctief onderhoud wordt verricht ná het moment van storing en preventief onderhoud vóór het moment van storing (zg. modificatief onderhoud kunnen wij gemakshalve als preventief beschouwen). In geval van correctief onderhoud zijn aard en omvang van het werk zeer divers en toevallig. Wij kunnen dan spreken van volledig klant-specifieke enkelstuksproductie van diensten. Bij preventief onderhoud, waarin praktisch altijd een min of meer uitgebreid pakket van inspectie- en onderhoudswerk zit, is er sprake van een beperkt aantal „onderhoudsprodukten”. Daarbij lijkt het goed mogelijk uit te

Afb. 3 „JIT“-situatie; directe ruil

gaan van een surrogaat-productstructuur (netwerkplanning) om daaruit materiaalbehoefte en capaciteitsbehoefte af te leiden. Dat voor een bepaalde preventieve beurt niet steeds hetzelfde materiaal nodig zal zijn, is geen belemmering. Ook in de fysieke-productiebeheersing worden door de klant gevraagde onderdelen ten behoeve van onderhoud meegenomen. Men behandelt bij de productieplanning deze stochastische component van de totale vraag alsof hij ook deterministisch is.

Voor wat betreft de preventief-onderhoudsprogramma's lijkt het goed mogelijk de MRP-conceptie toe te passen in analogie met de serieproductie/assemblage van fysieke producten. In vergelijking met bv. de auto-industrie is de herhalingsfrequentie te gering om de JIT-filosofie toe te passen en daarmee de pullmethode voor de bevoorrading.

Het wellicht vaker moeten invoeren van nieuwe „productstructuren“ bij toepassing van de MRP-conceptie voor de uitvoering van preventief onderhoud is bezwaarlijk. Dat wordt echter gecompenseerd doordat de activiteitenstructuur van een preventief-onderhoudsprogramma minder uitgebreid zal zijn dan de min of meer complexe structuur van een fysiek product dat m.b.v. MRP wordt geproduceerd.

De conclusie kan o.i. zijn dat de MRP-conceptie in principe bruikbaar is voor die delen van de KL-onderhoudsomgeving waar overwegend preventief-onderhoudsprogramma's worden uitgevoerd.

Binnen de KL kennen wij geen „flow“- of lijnproductie. Toepassing van de pullmethode voor de bevoorrading met materiaal uit de JIT-filosofie lijkt ook om deze reden niet zinvol. Toch kunnen wij ons door het streven in de JIT-filosofie laten inspireren, namelijk door de aandacht te richten op onnodige schakels in de bevoorradingketen, verbetering van de interne en externe levertijden van

benodigd materiaal, maar ook op verbetering van de reactiesnelheid.

Laten wij nu vanuit de genoemde belangstelling kijken naar het huidige KL-bevoorradingssysteem voor reservedelen.

— Zijn er onnodige schakels in de keten te onderkennen?

— Is het mogelijk reactietijden en levertijden intern en extern te verbeteren?

— Is er een deel van de onderhoudsomgeving waar overwegend preventief onderhoud wordt uitgevoerd?

Bevoorrading reservedelen in de KL

De bevoorrading reservedelen in de KL geschiedt in twee distributiesystemen: één voor de zg. directe-ruilartikelen en één voor de overige artikelen. Directe-ruilartikelen worden oud-tegen-nieuw geruild; een zeer eenvoudige procedure die weinig administratieve handelingen vergt. Er is één zg. basisdepot (572 Depcie in Lettele) vanwaar uit de defecte artikelen ter herstelling worden aangeboden bij KL-werkplaatsen of civiele bedrijven (afb. 3).

Criteria die gelden om een artikel als directe-ruilartikel te mogen aanmerken, hebben betrekking op de verbruiksfrequentie, de essentialiteit met het oog op de inzetbaarheid, en op de prijs.

Van de ca. 215.000 artikelen zijn er ca. 1700 aangemerkt als directe ruil. Daarbij valt op te merken dat dit een selectie is uit de totale verzameling economisch repareerbare reservedelen. De overige artikelen worden qua beheersingsmethodiek niet verder verbijzonderd. De beheersing daarvan geschiedt artikelgewijs op basis van historische verbruiksgegevens en m.b.v. een centraal voorraadbeheersingssysteem.

Centraal voorraadbeheersingssysteem (CVBKL)

De KL heeft een centraal voorraadbeheersingssysteem, aangeduid als CVBKL. Dit beheert meer soorten goederen dan de reservedelen t.b.v. het onderhoud in de KL. In dit artikel beperken wij ons echter wel tot deze groep. Het systeem heeft twee functies:

— het beheersen van de landelijke voorraad reservedelen;

— het alloceren van die voorraad in het distributienetwerk.

De landelijke voorraad is de in het gehele distributienetwerk aanwezige voorraad. Het distributienetwerk bestaat uit een groot aantal voorraadopunten dat is afgestemd op het geëchelonneerd-onderhoudsysteem. Die voorraadopunten zijn specifieke bevoorradingsinstallaties (depots) en onderhoudswerkplaatsen waar voorraden worden aangehouden en die mogelijk ook een bevoorradingsfunctie hebben (bv. de herstelcompagnie in het legerkorps). De voorraden bij tweede-echelons-werkplaatsen (t.b.v. eigen gebruik) worden niet door het CVBKL beheerst. Het systeem genereert uitsluitend een min of meer vrijblijvend advies omtrent assortiment en voorraadhoogte. Dit betekent dat de laatstgenoemde voorraden geen deel uitmaken van de landelijke voorraad.

Beheersing van de landelijke voorraad

Het CVBKL genereert besteladviezen, rekening houdend met geschatte levertijden van toeleverende bedrijven. In het kader van DOEL '88 wordt getracht het aantal toeleveranciers en daarmee de procedure m.b.t. concurrentiestelling te beperken. Geïnspireerd door de JIT-filosofie wordt onderzocht in hoeverre de levertijden kunnen worden bekort door het aangaan van langduriger contractuele verplichtingen met enkele toeleveranciers. Dit streven gaat schuil onder de terminologie „paraplu-, raam- en afroepcontracten”. Het spreekt voor zich dat een dergelijke werkwijze succesvoller zal zijn, naarmate de behoefte aan reservedelen beter voorspelbaar is. In dit artikel richten wij ons met name op het distributienetwerk.

Alloceersysteem CVBKL

De doelstelling van het „alloceersysteem” CVBKL is het optimaliseren van lokale voorraden (bij werkplaatsen). Dat geschiedt op basis van historische vraaggegevens. Optimaliseren wil hier zeggen dat wordt getracht lokaal de servicepercentages te maximaliseren, gegeven een beperkte hoogte van de landelijke voorraad.

In het distributienetwerk is er een centraal depot (150 Depcie te Utrecht) vanwaar uit rechtstreeks de NLC-werkplaatsen (nationale sector) worden bevoorrad. De werkplaatsen binnen het legerkorps worden in principe via een tussenschakel

Afb. 4 „1ST”-situatie; goederenstroom reservedelen, excl. DR

(572 Depcie te Lettele) bevoorrad. Wanneer deze laatste „nee” moet verkopen, geschiedt de levering ook rechtstreeks door 150 Depcie.

Zowel structureel (opdracht gegeneerd door het CVBKL) als incidenteel (op eigen initiatief) worden artikelen „teruggespreid”; d.w.z. dat artikelen die overtalig zijn (boven het toegestane aantal) naar 150 Depcie worden teruggevoerd. Praktisch gebeurt dat echter via 573 Vzplcie (te Soesterberg). De functie van 573 is oorspronkelijk het innemen en verwerken van overtollige goederen in de KL. Voor de inleverende instantie blijft deze weg voor de overtalige reservedelen qua administratieve inspanning echter de gemakkelijkste. Dit verschijnsel heeft intussen zo'n vlucht genomen dat een betere benaming voor de verzamelplaats (573 Vzplcie) „retourgoederendepot” zou zijn. De geschetste gang van zaken is weergegeven in afb. 4.

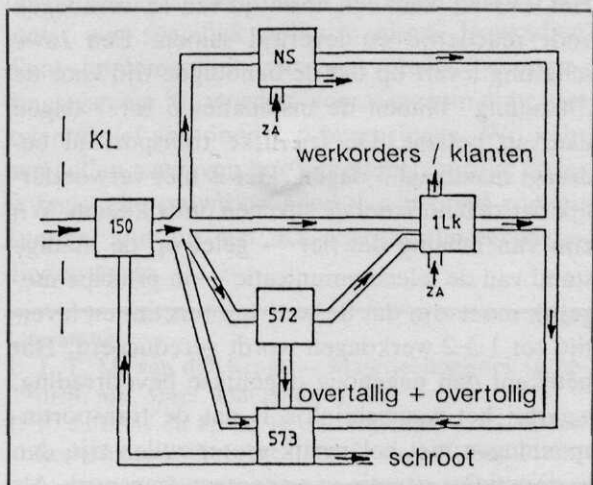
Uit het oogpunt van goederenstroombeheersing mag een vraagteken worden gezet bij het bestaansrecht van drie functies:

- de basisdepotfunctie (directe-ruilartikelen) van 572 Depcie te Lettele;
- de verstekkingsdepotfunctie van 572 Depcie te Lettele;
- de „retourgoederendepotfunctie” van 573 Vzplcie te Soesterberg.

Alle drie betekenen namelijk extra schakels in de distributieketen.

Slowmovers en fastmovers

De conceptie voor het alloceersysteem CVBKL stamt uit de jaren '60. Het is wel relevant in ge-

dachten te houden welke typen materieel destijds in de KL werden gevoerd, in vergelijking met het huidige materieelbestand. Het is namelijk zeer waarschijnlijk dat door de veranderingen in het materieelbestand (complexer materieel, soms in kleinere aantallen) het aantal slowmovers t.o.v. het aantal fastmovers sterk is toegenomen. Slowmovers noemen wij de artikelen die een zeer gering verbruik kennen en fastmovers de artikelen met een hoog verbruik. Dat laatste impliceert een relatieve demping van piekverbruiken zodat toekomstig verbruik op basis van historische verbruikscijfers goed is te schatten. Bij een laag verbruik is elke afwijking van het gemiddelde relatief groot. Toekomstig verbruik is hier moeilijk te schatten. De kans bestaat dat men in dit geval steeds achter de feiten blijft aanhollen. Niet voor niets heeft men de werkplaatsen de mogelijkheid gegeven zelf in het systeem na te gaan (eigen terminal) waar bepaalde artikelen zich in het distributienetwerk bevinden. Het gevolg hiervan is dat zich aanzienlijke „horizontale goederenbewegingen” hebben ontwikkeld: werkplaatsen bevoorraden elkaar. Met name de herstelcompagnieën van het legerkorps hebben alle een ander assortiment artikelen in voorraad (slowmovers). Het zich laten ontwikkelen van die horizontale stromen blijkt in het huidige systeem praktisch de enige mogelijkheid om nog een zekere flexibiliteit te bewaren.

Reactietijd en levertijd

De reactietijd in het systeem wordt bepaald door de benodigde tijd voor informatieverwerking en communicatie. De levertijd wordt bepaald door transport en „handling” binnen de installaties. Het CVBKL kent een normtijd van 15 werkdagen voor reactietijd en levertijd samen. Een ruwe schatting levert op dat de benodigde tijd voor de „handling” binnen de installaties 5 tot 7 dagen daarvan beslaat. De feitelijke transporttijd bedraagt maximaal 3 dagen. Het is niet verwonderlijk dat zich horizontale stromen ontwikkelen. Wij zijn van mening dat het — gelet op de huidige stand van de telecommunicatie — in principe mogelijk moet zijn dat de som van reactie- en levertijd tot 1 à 2 werkdagen wordt gereduceerd. Dat betekent dan nagenoeg dagelijkse bevoorrading, waarbij het waarschijnlijk is dat de transportspanningen niet belangrijk groter zullen zijn dan in de huidige situatie van spontaan transport. Als

de levertijd zover kan worden gereduceerd, betekent dat ook dat het nog slechts zinvol is bij de werkplaatsen uitsluitend fastmovers in voorraad te houden. De slowmovers kunnen centraal in een depot in voorraad worden gehouden. De noodzaak structureel terug te spreiden is er dan ook niet.

Voorspelbaarheid van de behoefte aan reservedelen

Momenteel is in het CVBKL in principe de mogelijkheid wel aanwezig behoeften kenbaar te maken, waarin op andere manier wordt voorzien dan op basis van historisch verbruik. Het gebruik daarvan is echter geen regel, maar uitzondering. Bovendien vindt een toetsing plaats die veelal aantoonst dat de behoefte niet „terecht” is. Praktisch gesproken wordt dus geen gebruik gemaakt van het planbare karakter van een deel van de behoefte aan reservedelen (preventief onderhoud). Een uitzondering daarop vormt de behoefte die voortvloeit uit gepland basisonderhoud (revisie, modificatie, midlife conversion).

Kijken wij naar de aard van het onderhoud in nationale sector en legerkorps, dan is het eerste overwegend preventief (opgelegd materieel) of anders projectmatig. Het tweede is overwegend correctief. Het is op zijn minst zinvol te onderzoeken of de mate van planbaarheid van de behoefte aan reservedelen in de nationale sector niet beter kan en moet worden benut.

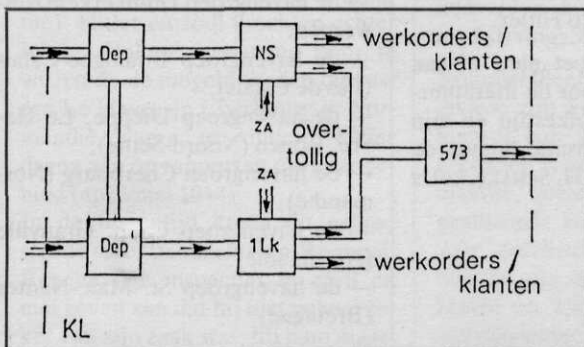
Feitelijk ontstaat er naarmate het aandeel slowmovers ten opzichte van het aandeel fastmovers stijgt (en bovendien het assortiment groter wordt) uit efficiencyoverwegingen een druk om de planbaarheid van de onderhoudsbehoefte beter te benutten en te vergroten. In een vorig artikel over de KL-onderhoudsfilosofie [2] is al gepleit voor vergroting van het aandeel preventief onderhoud in de nationale sector en wel uit effectiviteitsoverweging: materiële inzetbaarheid.

Wij vragen ons zelfs af of (los van de wijze waarop) de planning van reservedelen voor correctief onderhoud centraal dient te gebeuren. Geniet een decentralere oplossing niet de voorkeur? De afstand tot de werkvloer is dan geringer, zodat rekening kan worden gehouden met oefenprogramma's en andere soortgelijke factoren die wel degelijk onderkenbaar zijn. Centraal kunnen dan budgettaire randvoorwaarden worden bewaakt.

Conceptuele benadering van een nieuw bevoorradingsysteem KL

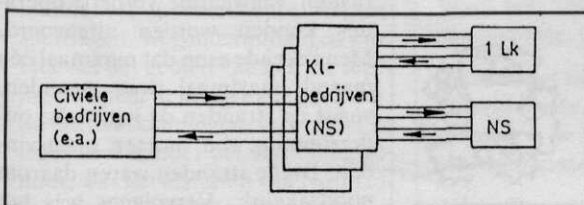
Wanneer wij al deze punten in ogenschouw nemen, dan gaat de gedachte uit naar een situatie, waarin twee ressorts (1Lk en NS) voor hun eigen goederenstroombeheersing zorgen. Deze situatie is geschetst in afb. 5. De NS dient bij de behoeftebepaling zoveel mogelijk van planning (MRP-conceptie) gebruik te maken, terwijl 1Lk rekening kan houden met de invloed van oefenschema's e.d. op de reservedelenbehoefte. DMKL krijgt in deze gedachte slechts de functie van verwerver en budgetbewaker en vervult die door het afsluiten van zoveel mogelijk paraplu/raamcontracten waarbinnen de ressorts hun behoeften kunnen afroepen. De DMKL moet bovendien zorgen voor de behoeftebepaling op lange termijn.

Beide ressorts kennen een eigen basisdepot (cfm 150 Depcie) waartussen een horizontale goederenstroom mogelijk moet zijn ter verhoging van de flexibiliteit. De slowmovers worden in ieder ressort centraal opgeslagen. De fastmovers kunnen op basis van geaggregeerd historisch verbruik worden geprognostiseerd. De toegestane lokale voorraadhoogten dienen dan aan de lokale verzorgingstotalen te worden gerelateerd. Toelevering van materiaal aan werkplaatsen dient maximaal 1 à 2 dagen te duren. Hierbij moet worden overwogen de distributie van reservedelen binnen de ressorts fysiek te laten geschieden m.b.v. eigen trans-

Afb. 5 „SOLL“-situatie; goederenstroom reservedelen, excl. DR

▼ Afb. 6 „SOLL“-situatie; directe ruil

portmiddelen. Optimalisering van de inzet van die transportmiddelen mag niet ten koste gaan van de flexibiliteit van het distributiesysteem (i.c. verlenging van de levertijd).

In principe wordt er geen retourstroom overtallige reservedelen als gevolg van herberekening van voorraadhoogten onderkend. Als er bij de installaties behoefte bestaat materiaal terug te voeren naar het basisdepot, dan moet dat rechtstreeks mogelijk zijn i.p.v. via een „retourgoederende-pot“ (573 Vzplcie).

De werkplaatsen ruilen de directe-ruilartikelen rechtstreeks op de KL-bedrijven, die de basisdepotfunctie krijgen voor de directe-ruilartikelen die bij hun specialisatie passen. Het assortiment directe-ruilartikelen is in deze nieuwe situatie uitgebreid tot alle economisch repareerbare reservedelen. Het bevoorradingsysteem voor de directe-ruilartikelen is geschetst in afb. 6.

In de nieuwe conceptie valt op te merken dat, doordat de goederenstroom reservedelen is verbijzonderd naar de twee genoemde bevelressorts, de operationele commandanten tevens bevoegdheden en verantwoordelijkheden krijgen die passen bij de hun opgedragen taken. De operationele commandanten worden in de nieuwe situatie zelf verantwoordelijk voor hun eigen behoefteplanning aan reservedelen, binnen de door DMKL gestelde budgettaire grenzen.

Slotopmerkingen

De lezer moge bedenken dat bij het schrijven van dit artikel slechts overwegingen uit bevoorradingsoogpunt hebben meegespeeld. Een nieuw bevoorradingsysteem moet uiteraard worden getoetst aan specifiek militaire eisen. Bovendien dient implementatie van een nieuw bevoorradingsysteem te worden voorafgegaan door het kwantitatief aantonen van besparingen. Wij hebben willen aangeven hoe enkele belangrijke civiele logistieke ontwikkelingen van invloed zouden kunnen zijn op het KL-reservedelenbevoorradingsysteem.

Literatuur

1. J. T. M. van der Krogt — Materieellogistiek in bedrijf. *Mil. Spect.* **156**(1986)(4)139.
2. P. J. Bons en P. D. R. M. IJntema — KL-onderhoudsfilosofie in revisie? *Mil. Spect.* **157**(1988)(1)26.

Logistieke lessen geleerd?

De dag nadat ik „The trail of the fox” van David Irving* had uitgelezen, kreeg ik de Militaire Spectator in handen met daarin bovengenoemd artikel van kol C.D.A. Blankestijn. Hij noemt dat boek niet in zijn literatuuropgave, en ik wil daarom enkele interessante punten aanstippen.

B: Rommel was ervan overtuigd dat de invasie in Normandië zou plaatsvinden (blz. 251).

I: R was sure the enemy would invade not Dollman's area (7th Army, P.S.) but Salmuth's Fifteenth Army (d.w.z. ten n.o. van de Seinemonding, P.S.) (blz. 389).

I: This waiting for the „second enemy invasion” was to befuddle R's strategy for the next five weeks (vanaf 6 juni, P.S.) (blz. 445).

B: Voorts beschikte R over drie pantserdivisies. Op grond van zijn ervaringen met het geallieerde luchtoverwicht had hij die in een meer naar voren gelegen lokatie gestationeerd.

S: I beschrijft de langdurige discussies tot op het hoogste niveau voordat R op 7 mei het bevel kreeg over 2 Pz Div en 116 Pz Div t.b.v. het 15e Leger en 21 Pz Div t.b.v. het 7e Leger. De overige Pz Div, waaronder dus 12 SS Pz Div en Pz Lehr Div, bleven onder Panzergruppe West, de reserve van het Oberkommando der Wehrmacht.

B: Rommel had in die tijd veel ruzie

* D. Irving — *The trail of the fox*. Avon, New York, 1978. ISBN: 0.0380.40022.7.

met zijn genisten . . . (blz. 252).

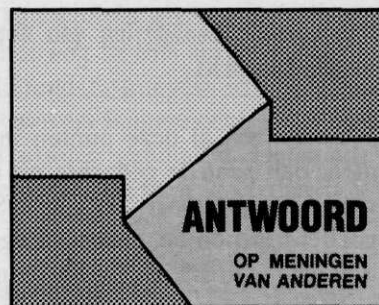
S: Dat blijkt niet bij I; wèl blijkt eruit dat hij een goede verstandhouding had met zijn Legergroep-genieofficier, gen Meise.

S: Wie en wat was Oberst Eckstein (blz. 256)? Deze wordt door I niet genoemd, wèl een Oberst Finckh die ca. 1 juli de nieuwe O.Qu West werd.

S: Op blz. 258 worden delen van de tekst van het Tagesbericht van 15 juli gegeven. I geeft op blz. 493 aan dat de laatste zin („Die Truppe . . . auszusprechen”) door R met de hand is toegevoegd.

R heeft het bericht bij von Kluge (OB West) ingediend. Op 17 juli werd R uitgeschakeld met ernstige verwondingen. Von Kluge nam het commando over Legergroep B erbij. Blz. 500: Now he (von Kluge, P.S.) blesses his own prudence — because whatever the reason, he had not yet, in fact, sent Rommel's grim ultimatum on to Hitler.

Het voorgaande doet niets af aan mijn waardering voor de literatuurstudie van kol Blankestijn en zijn roep om standaardisatie binnen de NAVO. ir. P.H.H. SCHARP, kol ts

Logistieke lessen geleerd?

Naar aanleiding van mijn opmerking dat Rommel ervan overtuigd zou zijn dat de invasie in Normandië zou plaatsvinden, en dat Irving in zijn boek vermeldt dat de invasie volgens R ten noordoosten van de Seinemonding zou plaatsvinden, het volgende.

Waar de invasie zou plaatsvinden was één van de grote geheimen van de Tweede Wereldoorlog. In de analyses van Igen Morgan, de man die was belast met de voorbereidingen van operatie Overlord, werden de kusten en de mogelijkheden bestudeerd van de Golf van Biscaye tot de kop van Jutland in Denemarken. Uiteindelijk bleven er zes mogelijkheden over:

- de havengroep Duinkerken-Antwerpen;
- de havengroep Boulogne-Calais (Pas de Calais);
- de havengroep Dieppe, Le Havre, Rouen (Noord-Seine);
- de havengroep Cherbourg (Normandië);
- de havengroep Caen, Granville (Normandië);
- de havengroep St. Malo-Nantes (Bretagne).

Het doel van Overlord was een basis op het vasteland van Europa in te richten vanwaaruit verdere operaties konden worden uitgevoerd. Men rekende erop dat minimaal één maand, maximaal twee maanden, vanaf de stranden de logistieke ondersteuning zou moeten plaatsvinden. Brede stranden waren daarom noodzakelijk. Vervolgens was het

noodzakelijk de beschikking te krijgen over havens met een niet al te kleine capaciteit. Deze laatste eis was niet meer zo dwingend toen de geallieerden de gedachte hadden ontwikkeld kunstmatige havens (Mullberries) deze functie te laten overnemen. Hierdoor viel een aantal mogelijkheden af doch de definitieve keuze waar de invasie zou plaatsvinden was nog steeds niet genomen. Deze beslissing viel in april 1944.

Van Duitse zijde was de formele hypothese dat de invasie zou plaatsvinden op de stranden van Pas de Calais. Veldmaarschalk von Rundstedt, opperbevelhebber van het Westelijke front, ondersteunde die mening. De argumentatie:

— de kortste oversteek voor de geallieerden (de Duitsers zouden vandaaruit in 1940 „Seelöwe”, de invasie van Engeland, starten);

— maximale ondersteuning door de luchtmachtkrachten;

— kortste weg richting Duitsland (ca. 4 dagen);

— in dit gebied bevonden zich de nieuwe lanceerplaatsen van de V-wapens, die een bedreiging voor Londen vormden.

Deze mening werd door Rommel gedeeld, hoewel hij later de mening aanhield dat de invasiestranden zouden liggen tussen Berck en Le Treport (noord en zuid van de Somme). Hitler en Jodl brachten echter in dit denken verwarring door te wijzen op de mogelijkheden die tussen Le Havre en Cherbourg in Normandië waren te vinden. Hitler drong aan op rapporten over dat gebied (april/mei 1944).

In de tussentijd kreeg dit gebied steeds meer aandacht van Rommel. Regelmatige inspecties in april en mei gaven aan dat hij niet geheel zeker van zijn zaak was; hij nam maatregelen tegen luchtlandingen (de zg. Rommelasperges), en regelde inundaties, grootscheepse wegversperringen, wegondermijningen enz. Hoewel het gebied van het 15e leger meer aandacht kreeg in de geallieerde luchtverkenningen, terwijl het 7e leger veel minder belangstelling genoot, was het afsluiten van Normandië d.m.v. luchtbombardementen

voor de Duitsers een niet te miskennen aanwijzing (Dieter Ose, blz. 89).

Behalve de druk die Hitler en Jodl op von Rundstedt en Rommel uitoefenden namen zij ook acties. Zo werden in de maand maart 352 Infanteriedivisie naar Normandië en in april 21 Pantserdivisie richting Caen gedirigeerd. Eind april werd het II Fallschirmjägerkorps met de 3e en 5e Fallschirmjägerdivisie in Bretagne ingezet en vervolgens werd de 91e Luchtlandingsdivisie naar Normandië verplaatst. Het LXXXIV Armeekorps (84 AK), dat reeds in Normandië was gelegerd werd versterkt met delen van de 2e Luchtlandingsdivisie en een Aanvullings- en opleidingsbataljon alsmede met een „Sturmbataillon”.

De commandant van 84 AK (hoofdkwartier in St. Lô!), gen Marcks, wees voortdurend erop dat de invasie in zijn vak zou komen. In een „Kriegsspiel” waarin hij de geallieerde partij speelde en Normandië en Bretagne bezette kreeg hij overigens van beide veldmaarschalken weinig bijval (Dieter Ose, blz. 90, 92). Ook adm Krancke, commandant Marinegroep West, meldde dat z.i. Le Havre en Cherbourg de belangrijkste invasiedoelen zouden zijn. Hij had dit afgeleid uit het verloop van de vijandelijke luchtaanvallen en het patroon van de mijnenvelden die in de zee waren gelegd (Irving, 394).

Rommel bleef bij zijn mening dat de invasie zou komen bij de Somme, hoewel ook von Rundstedt moest erkennen (eind april 1944) dat Normandië, gezien de voorbereidende geallieerde luchtaanvallen, een gevaar betekende. Hij meldde dan ook in zijn situatierapport dat Le Havre en Cherbourg als primaire aanvalsdoelen moesten worden gezien en pas daarna Boulogne en Brest (maj Ellis — Victory in the West, blz. 125). Dieter Ose schrijft dan ook (blz. 92):

Obwohl Rommel keine Divisionen vom Pas de Calais abziehen wollte, schenkte er doch der Küstenverstärkung in der Normandie und Bretagne auch seine Aufmerksamkeit.

Adm Ruge, Rommels adjudant,

meldt in zijn boek „Rommel und die Invasion” (blz. 165):

Rommel war nachmittags bei Rundstedt, um mit ihm seine Absicht zu besprechen vom 5. bis 8. (Juni) ins Reich zu fahren. Vor allem lag ihm daran, Hitler persönlich auf dem Obersalzberg zu sprechen und die Heranziehung von weiteren zwei Panzerdivisionen, einem Flakkorps und einer Werferbrigade in die Normandie zu erbitten.

Misschien heb ik het te sterk uitgedrukt in mijn tekst, maar uit dit laatste deel spreekt op zijn minst de twijfel, die ook bij Rommel was doorgedrongen. Vooral deze laatste ontwikkelingen hebben bij mij de mening doen postvatten dat Rommel niet meer zo zeker was van zijn zaak en dit bracht mij tot de conclusie dat Rommel wist dat de invasie in Normandië zou komen.

V.w.b. de tweede opmerking van kol Scharp, over de drie pantserdivisies: in mijn artikel ben ik niet dieper ingegaan op de lokaties. Wel heb ik Rommels zienswijze vermeld, nl. deze pantserdivisies zoveel mogelijk naar voren, in de richting van de stranden, te schuiven. In afb. 4 (blz. 253) staan de drie pantserdivisies van Rommel, 2 Pz, 116 Pz en 21 Pz, vermeld. De opmerking daaronder zegt overigens genoeg over het meningsverschil tussen de generaals: „In Aufstellung und Ausbildung der Panzergruppe West (d.w.z. General der Panzertruppen Leo Freiherr Geyr von Schweppenburg) unterstellt” (zie D. Ose — Entscheidung im Westen 1944, blz. 56). Dit was overigens in zijn geheel genomen een merkwuurdig oplossing van Hitler, aangezien nu een ondergeschikte Legergroepscommandant pantserdivisies onder zijn bevel kreeg, terwijl zijn commandant von Rundstedt daarom moest vragen. De resterende divisies bleven immers onder Hitlers bevel (OKW). Een van Rommels wensen was overigens de gehele Panzergruppe West onder zijn bevel te krijgen (zie Ruge — Rommel und die Invasion, blz. 117, pt 13).

Naar aanleiding van de derde opmerking kan ik alleen stellen dat het een het ander niet uitsluit. Men vergis zich echter niet in Rommel: als hij een oplossing zag om aan zijn

voorraden te komen was hij uiterst charmant. Zoals dat door Irving op blz. 396 wordt beschreven: „toen hij op 12 mei aan generaal Wagner het hoofd van de bevoorrading van de Wehrmacht een copieus diner aanbod teneinde op deze wijze meer wapens voor zijn Atlantikwall los te krijgen, onder meer Panzerfäuste, waar een groot tekort aan was”.

Dat generaal Meise (General der Pioniere van Heeresgruppe B) lyrisch over Rommel was blijkt uit de volgende zinsnede (zie Irving — Rommel, blz. 356):

Los nog van Rommels grote militaire capaciteiten was hij in mijn ogen de briljantste genist van de Tweede Wereldoorlog. Er was werkelijk niets dat ik hem nog kon leren, hij was mij in alles de baas.

In het boek „Rommel und die Invasion” beschrijft Ruge zijn herinneringen uit die tijd en de wijze waarop Rommel optrad teneinde van de Atlantikwall in korte tijd een sterke gordel te maken. Daarover had Rommel zijn eigen ideeën, die hij hoe dan ook doorzette.

Als antwoord op de vraag: Oberst Eckstein was van 1943 tot 1 juli 1944 Oberquartiermeister West; daarna, nadat hij krijgsgevangen was gemaakt, volgde Oberst Eberhard Finckh hem op. Deze werd op 29 juli vervangen door Oberst Friedrich John. Oberst Eckstein heeft in krijgsgevangenschap een zeer helder rapport geschreven over alle logistieke voorbereidingen voor de verdediging van het westelijke front, alsmede de maatregelen die noodzakelijk waren tegen een geallieerde invasie. Het document behandelt de periode 1943 tot 1 juli 1944. Dit document heb ik als basis voor mijn artikel gebruikt.

C.D.A. BLANKESTIJN, kol int

The vital link

The story of Royal Signals 1945-1985, door P. Warner, 353 blz., geïll. Uitg.: Leo Cooper, Londen, 1989 (imp. v. Ned. Nilsson & Lamm, Weesp). Prijs: f 79,20. ISBN: 0.85052.882.0

Dit boek behandelt, in twee delen, de naoorlogse geschiedenis van het Britse Corps of Royal Signals. Het eerste en grootste deel toont de inzet van het Corps tijdens de diverse conflicten waarbij Britse troepen na de Tweede Wereldoorlog waren betrokken; deel 2 beschrijft de organisatorische en de meer informele aspecten (o.a. sportprestaties) van de Royal Signals.

Dit is een boek dat zich gemakkelijk laat lezen. Schr. koos voor de opzet zelf de diverse conflicten in een, zij het Brits, historisch perspectief te plaatsen en verder zoveel mogelijk personen aan het woord te laten die tijdens die conflicten bij het Corps dienden. Dat geeft een levendig beeld van de moeilijkheden waarmee een verbindingsman te kampen kan krijgen bij inzet in de meest uiteenlopende territoria op aarde: poolstreken, woestijnen, tropische regenwouden en hooggebergte.

Alhoewel de subtitel luidt: „The story of Royal Signals 1945-1985”, is het 1e hoofdstuk gewijd aan de Tweede Wereldoorlog. In het bijzonder wordt de deelneming aan diverse geheime operaties uit de doeken gedaan. Het Corps speelde hierin vaak een hoofdrol; veel personeel van de SAS was afkomstig uit de gelederen van het Corps. Vooral bij de ondersteuning van de op het

vasteland van Europa opererende verzetsgroepen hebben veel Signals zich onderscheiden. Ook wordt aandacht besteed aan de inzet van eov-eenheden; een bijzonderheid daarbij was dat niet alleen vijandelijke radiostations werden geïntercepteerd en gepeild maar ook eigen stations, en wel om te voorzien in de behoefte aan actuele informatie over de posities van eigen troepen. De archieven waarin deze operaties zijn beschreven werden eerst halverwege de jaren '70 vrijgegeven. Enkele van de overige beschreven conflicten zijn: Suez, Rhodesië, Korea, Borneo, Falklands en Noord-Ierland.

Aan het boek kleven m.i. slechts twee bezwaren. Ten eerste worden bijzonder veel namen van oudgedienden bij het Corps genoemd; begrijpelijk omdat het boek in eerste instantie voor hen is geschreven, maar voor een buitenstaander nogal verwarrend. Ten tweede wekt het boek de indruk dat er door Britten in het algemeen en door Royal Signals in het bijzonder vrijwel geen fouten werden gemaakt; ook de historische feiten worden met enig Brits chauvinisme bekeken. Zo wordt bv. gesteld dat aan het einde van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië de Nederlandse pogingen om het gebied weer onder Nederlands gezag te brengen mislukten, waarna Britse en Indiase troepen nodig waren om orde en rust te herstellen (blz. 166); een toch wat beperkte voorstelling van zaken.

Al met al echter, zeker voor iemand met een verbindingsachtergrond en met interesse voor militaire historie een lezenswaardig boek.

K. F. EBLING, maj vbdd